

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO
PREGLED KONVERGENČNIH PROCESOV V CEE DRŽAVAH

Ljubljana, junij 2002

OSKAR SLIVNIK

IZJAVA

Študent_____izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom_____in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne_____

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. TEORETIČNI TEMELJI	2
2.1. NOMINALNA KONVERGENCA	3
2.1.1. Inflacijski kriterij	4
2.1.2. Obrestni kriterij	5
2.1.3. Fiskalni kriterij	4
2.1.4. Tečajni kriterij	6
2.2. REALNA KONVERGENCA	6
2.2.1. Cenovna konvergenca	7
2.2.2. Dohodkovna konvergenca	9
2.3. INSTITUCIONALNA KONVERGENCA	10
2.4. POVEZANOST REALNE IN NOMINALNE KONVERGENCE	10
3. POTEK KONVERGENCE V CEE DRŽAVAH	11
3.1. BOLGARIJA	12
3.2. ČEŠKA	14
3.3. MADŽARSKA	17
3.4. POLJSKA	20
3.5. ROMUNIJA	22
3.6. SLOVAŠKA	25
3.7. SLOVENIJA	28
4.0. MEDSEBOJNA PRIMERJAVA	31
4.1. NOMINALNA KONVERGENCA	32
4.1.1. Inflacijski kriterij	32
4.1.2. Fiskalni kriterij	33
4.1.3. Obrestni kriterij	34
4.1.4. Tečajni kriterij	34
4.1.5. Povzetek	35
4.2. REALNA KONVERGENCA	36
4.2.1. Cenovna konvergenca	36
4.2.2. Dohodkovna konvergenca	37
4.3. INSTITUCIONALNA KONVERGENCA	39
5. SKLEP	39
6. LITERATURA	41
7. VIRI	41

1. UVOD

Evropska Unija je na začetku 21. stoletja na pragu do sedaj največje širitve, ki naj bi se zgodila v letu 2004. Vstop novih držav predstavlja tako za države EU, kot za države, ki bodo vstopile, največji izziv v novejši zgodovini. Velikost izziva izhaja iz dejstva, da je večina vstopajočih držav polovico prejšnjega stoletja preživela v planskem gospodarskem sistemu, zato se morajo prilagoditi tržnemu gospodarstvu, če hočejo biti uspešne v EU in to je bilo izhodišče pri izbiri cilja diplomske naloge.

Slovenija se pripravlja in je v zaključni fazi pogajanj za vstop v EU. V EU naj bi Slovenijo sprejeli skupaj s še nekaterimi drugimi državami, kot so Češka, Poljska, Madžarska in Slovaška, ki spadajo med CEE (Central East European) države ter Latvija, Litva in Estonija, ki vse spadajo med tranzicijske države, poleg njih pa še Ciper in Malta. Natančneje povedano, cilj diplomske naloge je ugotoviti, kako so Slovenija in ostale CEE države, to so Bolgarija, Češka, Madžarska, Poljska, Romunija in Slovaška na ekonomskem področju pripravljene za vstop v EU.

Ekonomska pripravljenost držav za vstop v EU se meri s potekom konvergenčnih procesov, ki v tem primeru pomenijo dohajanje oziroma približevanje EU na gospodarskem in institucionalnem področju. Konvergenčni procesi so v treh osnovnih oblikah, to so nominalni, realni in institucionalni konvergenčni proces. Ko so končani, zagotavljajo izenačenost držav na teh področjih. V diplomski nalogi bom prikazal potek nominalnih in realnih konvergenčnih procesov in do kje so države prišle v letu 2001 oziroma 2000, odvisno od razpoložljivosti podatkov. Omenil pa bom tudi osnovo za njun uspešen potek, to je proces institucionalne konvergenca. Na koncu bom podal oceno, kakšne so posledice takšnega končnega stanja, kot je bilo na koncu obravnavanega obdobja.

Diplomska naloga je sestavljena iz petih poglavij. Uvodu sledi drugo poglavje, v katerem bom podrobneje, predvsem s toretičnega vidika, opisal posamezne vrste konvergenčnih procesov in njihov pomen za kandidatke za vstop v EU. V tretjem poglavju sem med seboj primerjal CEE države in ugotavljal, kako je kje potekala konvergenca in v četrtem poglavju, kakšno je končno stanje. V petem poglavju bom podal sklepno misel.

2. TEORETIČNI TEMELJI

Za vstop v EU, ki bi se naj zgodil leta 2004, morajo biti vse države dobro pripravljene. Da bi se prepričal o njihovi pripravljenosti, sem v diplomski nalogi primerjal pripravljenost CEE držav, med katere spada tudi Slovenija. Najsplošnejše kriterije, ki jih morajo vstopajoče države izpolnjevati, so sprejeli že leta 1993 v Kopenhagnu.

Kopenhagenski kriteriji, ki so sestavljeni iz treh delov, od vključujočih se držav zahtevajo sledeče:

- Stabilnost državnih institucij, demokracijo, spoštovanje zakonov in človekovih pravic ter zaščito manjšin;
- Razvitost trga in tržnih inštitucij ter sposobnost preživetja (gospodarstva) na zelo zahtevnem in konkurenčnem trgu EU;
- Sposobnost sprejetja političnih in ekonomskih obveznosti, ki jih nalaga članstvo v EU.

Vse države, ki so kandidatke za vstop v EU, večinoma izpolnjujejo politične kriterije, medtem ko izpolnjujejo ekonomske kriterije samo Ciper, Malta in delno Slovenija, ki edina od teh treh spada med CEE države. Zato so se iz Kopenhagenskih kriterijev razvili pojmi nominalna, realna in institucionalna konvergenca¹, z katerimi se ocenjuje ekonomska pripravljenost držav kandidatk za vstop v EU. Za primerjavo sem si vzel CEE dežave, ki so bile vse slabih 50 let pod komunizmom in so si zato najbolj podobne. Zaradi planskega gospodarstva v drugi polovici prejšnjega stoletja spadajo vse tudi med tranzicijske države.

Konvergenca v tem primeru pomeni dohajanje oziroma približevanje EU na ekonomskem in institucionalnem področju. Sestavljena je iz nominalnih in realnih konvergenčnih procesov, ki slonijo na institucionalnih spremembah. Ekonomska pripravljenost posamezne države za vstop se meri s stanjem realne in nominalne konvergence, ki bosta v tem poglavju podrobneje opisana, institucionalna konvergenca pa predstavlja temelje za njen uspešen potek.

Največji pomen konvergence je v tem, da ko je končana, zagotavlja izenačenost držav na ekonomskem področju. Z ne končano vsaj institucionalno in nominalno konvergenco oziroma njunim minimalnim odstopanjem od željenega končnega stanja, države po vstopu v EU ne bodo konkurenčne obstoječim članicam, kar pomeni, da bodo v podrejenem položaju, zato se ne bodo mogle uspešno razvijati. Seveda pa tudi ne bodo mogle biti pod enotno bruseljsko ekonomsko politiko. Zato sem v diplomski nalogi primerjal stanje ter potek realne, nominalne in institucionalne konvergence v posameznih državah ter kakšno je njihovo stanje v primerjavi z EU na omenjenih področjih.

¹ Mišljeni so, tako kot v nadaljevanju, konvergenčni procesi.

2.1. NOMINALNA KONVERGENCA

Na začetku devedesetih let prejšnjega stoletja (leta 1991) so se v Maastrichtu, majhnem nizozemskem mestecu, srečali predstavniki EU držav in razpravljali o prihodnosti EU. Strinjali so se, da je potrebno do leta 1999 ustanoviti Evropsko Monetarno Unijo (EMU). Ker pa je to zelo zahteven projekt, so sprejeli kriterije, ki jih bodo morale države, ki bodo želele vstopiti v EMU, izpolnjevati. Poimenovali so jih po mestu sprejetja. Njihovo izpolnjevanje zagotavlja večjo izenačenost držav na monetarnem področju.

Maastrichtski kriteriji so:

1. Inflacijski kriterij, ki pravi, da stopnja inflacije ne sme za več kot eno in pol odstotno točko presegati povprečja treh držav EU z najnižjo stopnjo inflacije;
2. Obrestni kriterij, ki pravi, da obrestna mera ne sme za več kot dve odstotni točki presegati povprečne obrestne mere treh držav EU z najnižjo stopnjo inflacije;
3. Fiskalni kriterij, ki pravi, da proračunski primanjkljaj ne sme presegati 3 odstotkov BDP², javni dolg pa ne sme presegati 60 odstotkov BDP in
4. Tečajni kriterij, ki so ga dodali za države, ki vstopajo v EMU in omejuje nihanje deviznega tečaja posamezne države v obdobju dveh let pred vstopom v EMU na +/- 15 odstotkov.

Na osnovi teh kriterijev potekajo procesi nominalne konvergence, ki so pomembni za države, ki vstopajo v EU. Vrednosti komponent maastrichtskih kriterijev v EU in njihovo spreminjanje, je prikazano v tabeli 1. V letu 2001 je znašala najvišja dovoljena stopnja inflacije 3.6 odstotka in najvišja dovoljena obrestna mera okoli 6 odstotkov. Medtem ko so kritične vrednosti fiskalnega kriterija nespremenljive, čeprav so imeli v EU v povprečju kar za 9 odstotnih točk večji javni dolg od omenjenega v maastrichtskih kriterijih.

Tabela 1¹: Vrednosti komponent maastrichtskih kriterijev v državah EU v letu 2001 in njihov razvoj skozi čas

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Stopnja inflacije	2.1 %	2.6 %	2.4 %	2.1 %	3.5 %	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	-4.2 %	-2.6 %	-2.2 %	-1.3 %	+0.3 %	-1.4 %
Javni dolg	-73.0%	-74.3 %	-73.5 %	-72.1 %	-69.6 %	-69.1 %
Obrestna mera	6.3 %	6.0 %	5.7 %	4.7 %	5.7 %	6* %

¹ Zvezdica pomeni, da gre za oceno.

Vir: Ekonomsko ogledalo 3/2002; WEO 10/2000, str. 209 in WEO 4/2002, str. 8, 16.

² Bruto domači proizvod.

Proces nominalne konvergence predstavlja gibanje tistih komponent maastrichtskih konvergenčnih kriterijev, ki niso v njihovem okviru, proti njihovim kritičnim vrednostim. Države kandidatke za vstop v Evropsko Ekonomsko Unijo (EU) morajo izpolnjevati vse maastrichtske kriterijev razen deviznega, ki je pomemben za države, ki bi rade po vstopu v EU čim prej vstopile še v EMU. Kriteriji so pomembni, ker zagotavljajo zelo podobno razvitost in gospodarsko stanje držav, tako da bodo lahko pod enotno ekonomsko politiko in da ekstremno stanje v eni državi ne bo ogrozilo ostalih držav ter s tem enotne ekonomske politike. Predstavljajo pa tudi možnost primerjave držav kandidatk med sabo in z EU.

2.1.1. Inflacijski kriterij

Vsebina štirih maastrichtskih konvergenčnih kriterijev je torej osnova za nominalno konvergenco držav kandidatk za vstop v EU in je naslednja. Prvi, inflacijski konvergenčni kriterij pravi, da inflacija v posamezni državi v zadnjih dveh letih ne sme za več kot eno in pol odstotno točko presegati povprečne inflacije najboljših treh držav v EU. Inflacija se mora od leta 1996 naprej meriti z harmoniziranimi indeksi cen potrošnih dobrin (HCPI, Harmonized Consumer Price Index) na primerljivi osnovi, saj je potrebno upoštevati razlike v nacionalnih definicijah. Pred letom 1996 se je merila z navadnimi indeksi cen (CPI).

Ta kriterij je za tranzicijske države najtežavnejši, ne glede na to, da se je inflacija v državah kandidatkah v obravnavanem obdobju zniževala in dosegla enoštevilčno raven, saj bo nadaljno zniževanje zelo težavno. Ostaja pa dejstvo, da prej kot se je v tranzicijskih državah začela liberalizacija cen, manj težav z inflacijo so imele. Inflacijo v manj razvitih državah povzroča še dejstvo, da ko stopijo na pospešeno pot realne konvergence, predvsem dohodkovne, se zaradi razlik v stopnjah rasti produktivnosti med državami ter med menjalnim in nemenjalnim sektorjem ob sočasni konvergenci plač v gospodarstvu, pojavi dohitevalna inflacija.

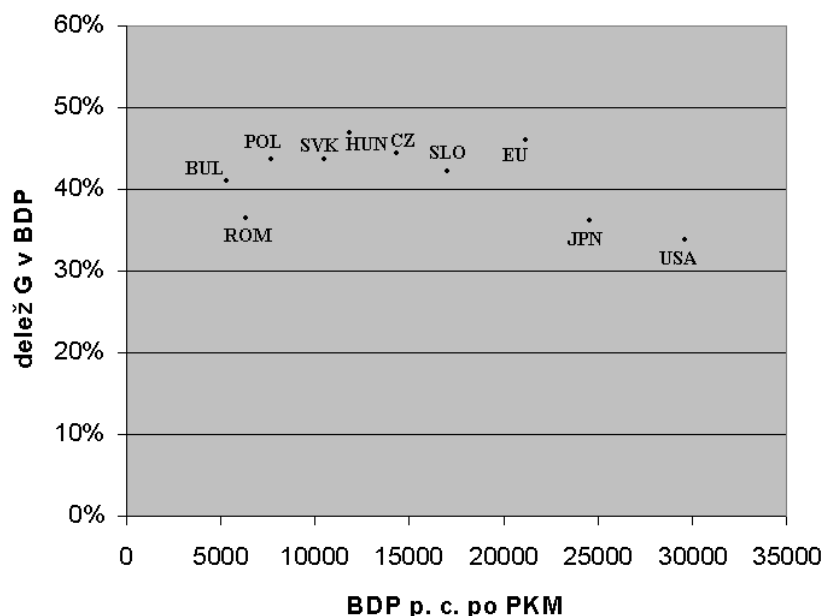
2.1.2. Fiskalni kriterij

Drugi je fiskalni kriterij, ki je sestavljen iz dveh podkriterijev in pravi, da proračunski primanjkljaj ne sme biti več kot tri odstotke bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP), javni dolg pa ne sme presegati šestdesetih odstotkov BDP. Izjeme so možne le, če se je javni dolg v zadnjih letih občutno zmanjšal. Eurostat je v sodelovanju z nacionalnimi uradi izdal serijo pravil o tem, kaj se mora knjižiti med prihodke in kaj med odhodke proračuna, da bodo med seboj primerljivi.

Večina CEE držav nima posebnih težav z fiskalno disciplino. V zadnjem času se je stanje popravilo, čeprav se zadolženost držav na nekaterih področjih še vedno povečuje. Javni

dolg je v večini CEE držav nižji kot je v državah EU, problematičen pa je proračunski primankljaj. Nastaja, ker je fiskalna politika v večini držav kandidatk povezana s tranzicijskimi trendi kot so prestrukturiranje zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja ter visoka stopnja brezposelnosti. Povečuje pa se tudi zaradi predvstopnih izdatkov, zaradi nujnega prestrukturiranja gospodarstva in zaradi težav s servisiranjem obstoječih dolgov.

Slika 1: Povezanost med BDP p. c. in državnimi izdatki (G)

Vir: World Economic Outlook 10/2000, str. 164.

Na sliki 1 je prikazana povezanost med deležem javnih izdatkov v BDP in velikostjo BDP na prebivalca po pariteti kupne moči (BDP p. c.), na osnovi podatkov iz leta 1999. Vidi se, da ni izrazite povezave med njima in da je delež javnih izdatkov v BDP v večini tranzicijskih držav več kot 40 odstoten, kar je na nivoju EU ter več kot v ZDA in na Japonskem. Največ proračunskih izdatkov v tranzicijskih državah gre za varovanje okolja in za institucionalne spremembe (WEO 10/2000, str. 163).

2.1.3. Obrestni kriterij

Tretji, obrestni konvergenčni kriterij pravi, da povprečna dolgoročna nominalna obrestna mera v posamezni državi ne sme za več kot dve odstotni točki presegati povprečne obrestne mere treh držav v EU z najnižjo stopnjo inflacije. To naj bi preprečevalo »vgrajeno« inflacijo. Problem je, da recimo Slovenija sploh nima primerljive obrestne mere, ker imamo indeksirano. Tudi zaradi tega obrestna mera ni bistveni predmet nominalne konvergence, saj problemi tranzicijskih držav izhajajo iz njihove visoke stopnje inflacije in ko se bo ta znižala, se bo znižala tudi obrestna mera.

V osnovi se primerja nominalna obrestna mera za dolgoročne državne vrednostne papirje. V razpravi, ki sledi, sem kot podatek za obrestno mero CEE držav uporabil depozitno obrestno mero, ki je bila navedena v poročilu komisije o napredku posameznih kandidatk za članstvo iz leta 2001³, zato sem za lažjo primerljivost z ostalo konvergenco uporabil isti podatek/vir kot komisija.

2.1.4. Tečajni kriterij

Zadnji maastrichtski kriterij, ki se je pojavil v zvezi z vstopom v monetarno unijo pravi, da mora devizni tečaj drseti znotraj vnaprej določenih mej, brez težnje po devalvaciji. Začel bo veljati, ko bodo države že vstopile v EU in se bodo pripravljale na vstop v monetarno unijo (EMU), ki je za vse države, na novo vstopajoče v EU, obvezen. V zvezi s tem je potrebno omeniti, da imajo vse CEE države, razen Bolgarije, ki ima valutni odbor, uravnavane drseče devizne tečaje, ki so že po definiciji manj stabilni, vendar pa zaenkrat še ni dokazov, da bi bil fiksni tečaj boljši od uravnavano drsečega.

Države, ki hočejo izpolniti ta kriterij, morajo izpolnjevati zahteve devizno tečajnega mehanizma (ERM 2), ki pravi, da tečaj v zadnjih dveh letih pred vstopom v EMU ne sme nihati več kot +/- 15 odstotkov okoli paritetne vrednosti. Vključitev tranzicijskih držav v ERM mehanizem (sedaj je ERM 2) za vstop v ekonomsko unijo ni potrebna, pomembna je sama stabilnost deviznega tečaja, predvsem zaradi velike vključenosti CEE držav v mednarodno menjavo, saj predstavlja ta v nekaterih državah celo polovico BDP.

2.2. REALNA KONVERGENCA

Za popolnejšo medsebojno primerljivost držav kandidatk za vstop v EU ter za njihovo primerljivost z državami EU, je potrebno primerjati tudi njihovo blaginjo in komponente, ki najbolj vplivajo nanjo. Izrazili so jih z pojmom procesi realne konvergence, ki so procesi konvergence dohodka, plač, in cen. Temeljijo na konvergenci produktivnosti, oziroma spremembe v produktivnosti povečujejo dohodek in povzročajo še druge z njim povezane spremembe, ki vse skupaj vplivajo na blaginjo. Medtem ko je nominalna konvergenca pogoj za vstop v unijo, je realna konvergenca pomembna za uspeh na bodočem enotnem trgu, poleg tega pa so od nje odvisne tudi koristi, ki jih bodo bodoče članice deležne po vstopu v ekonomsko unijo.

Osnova za medsebojno primerljivost dohodkov, plač in cen med državami je ustrezen devizni tečaj. Zato se pri omenjanju realne konvergence takoj pojavi vprašanje, po kakšnem tečaju preračunavati dohodke, plače in cene, da bodo bolj primerljivi. Lahko jih po tržnem deviznem tečaju ali pa po pariteti kupnih moči (PKM), ki predpostavlja, da

³ Regular report on country's progres towards accession, 2001.

devizni tečajji izražajo realno kupno moč med državami. Razlika, ki se pojavi med tečajema, je lahko zelo velika, ponekod celo trikratna. Problem v zvezi s tečajem postane še večji, ker je del realne konvergence tudi prebroditev razlike med trenutnim in dolgoročnim ravnotežnim deviznim tečajem kandidatke, ki poteka na osnovi cenovne konvergence.

Realno konvergenco sem obravnaval v istem obdobju kot nominalno. Cenovno konvergenco, ki predstavlja izenačevanje ravni cen in produktivnosti ter je osnova procesov realne konvergence, sem obravnaval z razliko med tržnim in PKM tečajem, konvergenco plač in dohodka pa z bruto nacionalnim proizvodom na prebivalca.

2.2.1. Cenovna konvergenca

Cenovna konvergenca se pojavlja, ker morajo države kandidatke cene spraviti na evropski nivo, če hočejo pospešiti dohodkovno konvergenco, poleg tega pa morajo imeti tudi strukturo cen podobno evropski. Hkrati so cene tudi del realne konvergence, ki se v javnosti hitro opazi. Zaenkrat so prenizke predvsem cene nemenjalnega sektorja, saj so v državah kandidatkah daleč pod povprečjem držav EU, čeprav so tudi med državami EU velike razlike. Medtem ko so cene menjalnega sektorja že zelo podobne evropskim.

Dandanes se cene različno intenzivno povečujejo, tako da se spreminja celotna struktura cen. Zato bo cenovna konvergenca poleg tega, da se bo zgodila med prvimi, tudi najtežja. Do sprememb bo prišlo tudi, ko bodo državne uprave sprostile cene, ki so pod njihovim nadzorom. Nenazadnje so spremembe cen problematične tudi, ker vplivajo na inflacijo.

Cenovna konvergenca, ki je indikator procesov realne konvergence, predstavlja izenačevanje ravni cen in produktivnosti med državami. Poteka na osnovi zapiranja vrzeli med dejanskim in ravnotežnim dolgoročnim deviznim tečajem, ki ga določajo strukturni dejavniki gospodarstva. Za približek dolgoročnega ravnotežnega deviznega tečaja zato lahko vzamemo tečaj po pariteti kupne moči. Iz primerjave omenjenih dveh tečajev se vidi, da imajo vse CEE države podcenjene devizne tečaje, vendar ne vse enako.

Spreminjanje deviznih tečajev je v polnem teku, kar se kaže v apreciaciji domačih valut. Na apreciacijo vplivajo predvsem razlike v inflaciji in produktivnosti, gospodarski rasti, pritoku kapitala in razlike v realnih obrestnih merah med državami CEE in EU. Vpliv omenjenih spremenljivk na realno apreciacijo deviznih tečajev lahko prikažemo s pomočjo naslednjih treh učinkov (Rant, 2002, str. 15):

- Balassa-Samuelsonov učinek;
- strukturne spremembe;
- kapitalski pritoki

Balassa-Samuelsonov učinek (BSU), ki je dolgoročen in nam sporoča, da mora z gospodarsko rastjo valuta države realno aprecirati, kar izhaja iz definicije realnega deviznega tečaja. Ima dve obliki, statično in dinamično. Statični vidik opredeljuje razlike v splošnih ravneh cen med razvitimi in manj razvitimi državami, ki temeljijo na empiričnem dejstvu, da je splošna raven cen v razvitejših državah sistematično višja od tiste v manj razvitih državah, ker so cene dobrin nemenjalnega sektorja v razvitih državah višje (Burda, Wyplosz, 1997, str. 179-180).

Dinamični vidik, ki je bolj aktualen za tranzicijske države, upošteva razlike v stopnjah inflacije med hitreje rastočimi in počasneje rastočimi državami. Dohitevalna inflacija nastopi, če manj razvita država stopi na pospešeno pot realne konvergence, predvsem dohodkovne, ki se pojavi zaradi razlik v stopnjah rasti produktivnosti med državami ter med menjalnim in nemenjalnim sektorjem ob sočasni konvergenci plač v gospodarstvu. Zaradi nižje produktivnosti plače v nemenjalnem sektorju naraščajo relativno hitreje, kar vodi k višji povprečni stopnji rasti cen življenjskih potrebščin v manj razvitih državah (Szápary, 2001, str. 27). Takšna inflacija je posledica zmanjševanja razkoraka med razvitimi in manj razvitimi državami pri cenah, plačah in produktivnosti. Glavna pomanjkljivost vseh študij Balassa-Samuelsonovaga učinka je, da različno definirajo menjalni in nemenjalni sektor (Rant, 2002, str. 26).

Strukturne spremembe vplivajo na dolgoročno gibanje realnega deviznega tečaja, ker povzročajo spremembe v relativnih cenah, do katerih prihaja predvsem zaradi liberalizacije cen in sprememb preferenc potrošnikov ob prehodu v tržno gospodarstvo. Z dokončanjem reform bo vpliv liberalizacije cen slabel (Rant, 2002, str. 19-20).

Kapitalski pritoki (predvsem FDI⁴) povzročajo kratkoročno apreciacijo realnega deviznega tečaja preko BSU in preko pritiskov na nominalni devizni tečaj. Ker je bil uvožen kapital v devetdesetih letih usmerjen predvsem v menjalni sektor, je bil njegov vpliv na rast produktivnosti še večji (Drabek, Griffith-Jones, 1998, str. 5).

Problem spreminjanja tečajev izhaja tudi iz dejstva, da so CEE države zelo odprte, saj znaša delež vrednosti mednarodne menjave v BDP v nekaterih državah celo 50 odstotkov, za mednarodno menjavo pa so stabilni devizni tečaji zelo pomembni. Zato se tečaji ne smejo prehitro spreminjati, hkrati pa so velike spremembe tudi v nasprotju z nominalno devizno tečajno konvergenco.

Cenovno konvergenco med državami sem imenoval tečajna razlika. Izraža, koliko odstotkov tržnega tečaja znaša tečaj po pariteti kupne moči, če izrazimo tečaj kot število domačih denarnih enot za eno tujo. Večji je odstotek, bolj napredovala je konvergenca. Podatki za devizni tečaj predstavljajo povprečno vrednost v posameznem letu. Za takšno

⁴ Neposredne tuje investicije.

merjenje cenovne konvergence sem se odločil, ko sem videl, kako se razlikujeta bruto domača proizvoda CEE držav izražena v evrih po tržnem in po paritetnem tečaju, saj je bila v nekaterih državah razlika več kot trikratna ter da postaja z realno apreciacijo domače valute tržni tečaj vse nižji, zato sem cenovno konvergenco izrazil z deležem paritetnega tečaja v tržnem tečaju.

2.2.2. Dohodkovna konvergenca

Proces dohodkovne konvergence predstavlja zmanjševanje razlike v dohodkih med državami, saj bi vsi radi evropske plače in šele potem evropske cene, vendar gre v praksi ponavadi žal obratno. Zato so med dohodki držav kandidatki in članic EU še vedno velike razlike, ne glede na to, kateri devizni tečaj uporabimo za preračunavanje, trenutni tržni ali PKM. Velike razlike so tudi med samimi državami, ki so kandidatke za vstop. Po pariteti kupne moči je znašal leta 2000 povprečni dohodek na prebivalca v državah kandidatkah 41 odstotkov povprečja evropske unije. Če uporabimo za preračunavanje trenutni tržni tečaj, pa je razlika med kandidatkami in članicami še mnogo večja, kar nam pove, da dohodkovna konvergenca še dolgo ne bo končana.

Faktorja, ki lahko veliko prispevata k zmanjšanju dohodkovne vrzeli med članicami in kandidatkami za vstop v EU, sta predvsem investicije in človeški kapital, ki sta odvisna tudi od konvergence plač. Konvergenca plač izhaja iz velike razlike med plačami v državah kandidatkah in v državah EU. Zato se v državah kandidatkah pojavlja tudi problem bega možganov, ki se pojavlja zaradi mnogo višjih plač v EU.

Dohodkovna konvergenca med državami je primerjana na dva načina. Prvi zadeva, koliko odstotkov bruto domačega proizvoda na prebivalca od povprečja EU dosega v posamezni državi kandidatki. Najprej so dohodki primerjani po tržnem tečaju, kar je v tabelah označeno kot DT. Medtem ko sem z DP označil primerjavo na osnovi tečaja po pariteti kupne moči. Pri drugem načinu pa je izračunano, koliko let bo trajalo, da bo imela posamezna država po PKM tečaju ob dosedanjih trendih enak dohodek na prebivalca kot je v EU. Za ta izračun je uporabljeno zadnje obdobje neprekinjenih pozitivnih stopenj rasti bruto domačega proizvoda po letu 1996. Povprečna stopnja rasti bruto domačega proizvoda v obdobju od leta 1996 do 2001 je v EU znašala 2.3 odstotka.

Glavna sestavina procesov realne konvergence je cenovna konvergenca, ki poteka skupaj s spremembami deviznih tečajev, saj je od gibanja tečaja odvisen potek ostalih procesov realne konvergence. Procesi v glavnem potekajo tako, da se vpliv spremembe deviznega tečaja najprej odrazi na cenovni konvergenci, ta pa se potem odrazi na dohodkovni konvergenci ter na konvergenci plač. Zaradi tega se bo morala v državah kandidatkah najprej končati cenovna konvergenca in ko bo ta končana, se bo lahko končala tudi konvergenca plač in dohodka.

2.3. INSTITUCIONALNA KONVERGENCA

Institucionalna konvergenca, ki predstavlja razvoj tržnih in upravnih institucij v državah kandidatkah, omogoča hitrejšo nominalno in realno konvergenco ter se spremlja z različnimi indikatorji. Primerjata se proizvodna in finančna trga med državami kandidatkami in državami EU ter razvoj finančnega sistema. Na trgu proizvodov se primerja sproščenost cen in mednarodne menjave, na finančnem pa sproščenost tokov kapitala ter stanje bančnega sistema. Nekatere svetovne organizacije pa so razvile tudi povsem svoje modele spremljanja institucionalne konvergenca in eden iz med njih bo opisan v tretjem poglavju.

V skladu s kriteriji optimalnega valutnega področja se lahko za spremljanje nominalne, realne in institucionalne konvergenca uporabljajo še naslednji indikatorji:

- bilateralna trgovina
- relativna velikost
- struktura menjave
- delež medpanožne trgovine
- struktura BDP po panogah
- nihanje deviznih tečajev
- skladnost poslovnih ciklov
- ter vrednost eura pri blagovnih in finančnih transakcijah

Zbrani indikatorji se za lažjo primerljivost standardizirajo, potem pa se preuči njihov vpliv na razvoj konvergenčnega procesa.

2.4. POVEZANOST REALNE IN NOMINALNE KONVERGENCE

Procesa realne in nominalne konvergenca sta že sama po sebi težavni nalogi, dodaten problem pa povzroča dejstvo, da se njuni cilji na nekaterih področjih omejujejo, oziroma doseganje ene konvergenca zavira drugo. Na večini področij sicer ni tega učinka, vendar je učinek omejevanja vseeno tako pomemben, da ga je potrebno omeniti.

Realna in nominalna konvergenca sta povezani na več načinov, doseganje ene konvergenca pa omejuje doseganje druge na dva načina. Realna konvergenca lahko na več načinov stimulira nominalno. Pospešena dohodkovna konvergenca lahko olajša protinflacijsko politiko ter s tem omogoči tudi zniževanje obrestnih mer. Hitreje kot se bodo cene v državah kandidatkeh približevale tistim v EU, hitreje se bo inflacijska stopnja približevala tisti v EU. Hkrati pa hitrejša realna konvergenca tudi zmanjšuje stroške fiskalnega prilagajanja.

Doseganje nominalne konvergence lahko pospeši zapiranje dohodkovne vrzeli med kandidatki za vstop in članicami EU, lahko pa jo tudi upočasni. Cenovna stabilnost in nizke obrestne mere povečujeta privatno varčevanje, produktivnost ter rast in razvoj. Stabilnost deviznih tečajev pospešuje investiranje v izvozne sektorje in izvoz ter s tem tudi produkt v mednarodno menjavo vključenih držav. Manjši fiskalni deficit in javni dolg znižujeta nominalne in realne obrestne mere, kar ugodno vpliva na rast, hkrati pa zmanjšuje dotok špekulativnega kapitala.

Pri nekaterih stvareh pa konvergenci ovirata ena drugo, predvsem nominalna realno in to z vidika inflacije. Najtežje je zniževati enomestno inflacijo, hkrati pa dosežati realno konvergenco, to je predvsem približevati plače in cene evropskim. Sploh če je potrebno spremeniti njuno strukturo, saj so cene in plače navzdol nefleksibilne.

Nominalna devizno tečajna konvergenca povzroča makroekonomske probleme in zavira realno konvergenco, če se tečaj ohranja na napačni ravni. Predvsem zmanjšuje konkurenčnost držav na tujih trgih ter s tem povečuje deficit v trgovinski bilanci, kar zmanjšuje dohodek in zavira realno konvergenco.

Realno konvergenco spremljajo visoke stopnje rasti in neto pritoki kapitala, kar lahko zavira nominalno konvergenco. Dotoki kapitala povzročajo apreciacijo domače valute, kar zahteva sterilizacijo, da prevelika nihanja deviznega tečaja ne upočasnijo nominalne konvergence. Hkrati pa dotok kapitala povečuje odvisnost od tujega varčevanja, zato je potrebno z dvigom obrestnih mer pospešiti domačo varčevanje, kar na drugi strani zavira nominalno konvergenco.

Iz vsega zgoraj omenjenega se vidi, da sta realna in nominalna konvergenca zelo povezani, ne glede na predznak povezave. Tam kjer sta pozitivno povezani, ne bi smelo biti večjih težav z njunim pospeševanjem. Problem pa se pojavi na področjih, kjer ena konvergenca omejuje drugo. Teh področij ni malo, zato mora biti vladna politika zelo natančna, da z izboljšanjem enih področij ne zavira drugih.

3. POTEK KONVERGENCE V CEE DRŽAVAH

V tem poglavju sem ocenjeval potek procesov realne in nominalne konvergence med leti 1996 in 2001 v sedmih CEE državah, ki jih predstavljajo Bolgarija, Češka, Madžarska, Poljska, Romunija, Slovaška in Slovenija. Proces nominalne konvergence sem ocenjeval s pomočjo maastrihtskih konvergenčnih kriterijev. Medtem ko sem pri procesih realne konvergence obravnaval cenovno konvergenco s pomočjo razlike med tržnim in paritetnim tečajem, sem dohodkovno konvergenco preučeval s pomočjo razlike v bruto domačih proizvodih na prebivalca in števila let, v katerem bodo CEE države dosegle enak dohodek

na prebivalca kot je povprečje držav EU. Ocene vseh spremenljivk so dobljene na osnovi podatkov, ki so na voljo.

3.1. BOLGARIJA

Bolgarija spada med najmanj razvite CEE države, kar izhaja predvsem iz poteka realne konvergence, ki še dolgo ne bo končana, medtem ko nominalna solidno poteka. To je eden poglavitnih vzrokov, zakaj Bolgarija ni bila uvrščena v prvi krog širitve EU.

Tabela 2¹: Potek nominalne konvergence v Bolgariji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	123	1044	18.7	2.6	10.3	8.5*	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	15.3	0.3	+1.3	+0.2	0.7	0.5*	3 %
Javni dolg	n. p.	107.4	82.7	82.8	76.9	74.4*	60 %
Obrestna mera	147.4	79.8	3.0	3.3	3.2	4.2	5.7** ² %
Devizni tečaj	0.225	1.902	1.969	1.956	1.954	1.948	-

¹ Zvezdica pomeni, da gre za oceno spremenljivke, n. p. pomeni da podatka ni na voljo; velja za vse tabele.

² Dve zvezdici pomenita, da je spremenljivka iz leta 2000, velja za vse tabele.

Vir: Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 104-105; Bulgarian Central Bank Monthly Report, 1/2002.

Tabela 2 prikazuje gibanje spremenljivk nominalne konvergence v Bolgariji od leta 1996 do 2001. Prva spremenljivka je stopnja inflacije, njeno povečanje v letu 2000 je posledica dviga cen hrane in nafte ter apreciacije dolarja. Če ta dva vpliva izvzamemo, potem se je inflacija v proučevanem obdobju zmanjševala. Vendar so v letu 2001 spet prevladali negativni vplivi, tako da se je inflacija samo malo znižala (Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 29).

Zmanjševanje javnega dolga in majhna raven proračunskega primanjkljaja ugodno vplivata na inflacijo. Leta 2001 so imeli tako enomestno inflacijo, ki pa je bila vseeno dosti večja od tiste v EU. Zato Bolgarija pri inflacijski konvergenci zelo počasi napreduje in ta še ne bo kmalu zaključena.

Javni dolg se je v obravnavanem obdobju zmanjševal, tako da je bil leta 2000 že zelo blizu evropskega povprečja, ki je 69.6 odstotka. Zmanjševanje je predvsem posledica stroge fiskalne politike, ki mora biti usklajena s politiko valutnega odbora, zato je bil leta 2000 proračunski primanjkljaj celo manjši od načrtovanega (Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 30).

Če se bo fiskalna konvergenca nadaljevala z enako hitrostjo, bo pri javnem dolgu kmalu končana, medtem ko se proračunski primanjkljaj že giblje v okviru maastrichtskega kriterija, kar pozitivno vpliva na inflacijo in obrestno mero. Ima pa zmanjševanje proračunskega primanjkljaja tudi negativne posledice, na primer zelo malo novih investicij v infrastrukturo, kar bi lahko v prihodnosti povečalo proračunski deficit.

Obrestna mera se je v proučevanem obdobju zniževala in je bila leta 2000 celo nižja, kot je povprečje v EU. Zato je obrestna konvergenca v Bolgariji skoraj končana, zavlekla se bo, če bodo toliko povečali obrestne mere, da bodo realno pozitivne. Poleg uvedbe valutnega odbora sta na zniževanje obrestne mere vplivala predvsem znižanje proračunskega deficita in apreciacija domače valute (Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 111).

Nominalna tečajna konvergenca je po uvedbi valutnega odbora leta 1997 skoraj končana, oziroma ne poteka več. Tečaj le še minimalno niha, od leta 1998 predvsem v korist realni konvergenca. Na gibanje deviznega tečaja sta ugodno vplivala povečanje deviznih rezerv in manjši delež zunanjega dolga glede na izvoz. Če bi bila Bolgarija v ERM 2 mehanizmu, bi brez težav izpolnila njegove zahteve.

Tabela 3: Potek realne konvergenca v Bolgariji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	19.5	25.2	27.8	28.4	29.6	29.7*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	4600	4400	4700	4900	5400	5900*
DT	4.8	5.7	6.5	6.7	7.3	7.8*
DP	24.6	22.6	23.4	23.6	24.7	26.3*
Realna stopnja rasti BDP	-10.1	-7.0	3.5	2.4	5.8	4.8

Vir: Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 109, 111; Bulgarian Central Bank Monthly Report, 1/2002.

Iz tabele 3, kjer je prikazano gibanje spremenljivk procesov realne konvergenca v Bolgariji od leta 1996 do leta 2001, se vidi, da poteka cenovna konvergenca v Bolgariji zelo počasi. To pove dejstvo, da znaša devizni tečaj po pariteti kupne moči v Bolgariji slabo tretjino tržnega tečaja. Razlika med tečajema se je začela zmanjševati, ko so vpeljali valutni odbor. Od takrat naprej njihova valuta počasi aprecira predvsem zaradi inflacije, saj se tečaj niža kljub večji inflaciji, kot je v EU. Zato je apreciacija njihove valute verjetno tudi posledica Balassa-Samuelsonovega učinka. Ker znaša tečaj po pariteti kupne moči samo trideset odstotkov tržnega, ima Bolgarija pred sabo še dolgotrajno cenovno konvergenca.

Podatek o bruto domačem proizvodu, ki predstavlja dohodkovno konvergenco pove, da je Bolgarija med slabšimi CEE državami. Po tržnem tečaju znaša namreč povprečni bolgarski bruto domači proizvod na prebivalca samo 7 odstotkov in po pariteti kupne moči 25 odstotkov EU povprečja. Njihov največji problem je, da so bili pred tranzicijo zelo zaostala država, tako da bi morali imeti bistveno večjo stopnjo rasti, če bi hoteli v doglednem času (recimo v 30 letih) dohiteti EU. Če bo povprečna stopnja rasti dohodka na prebivalca v EU in v Bolgariji (4.1 % v zadnjih štirih letih) v prihodnosti ostala v enakem razmerju (razlika 1.8 %) in če upoštevamo devizni tečaj po PKM, bo dohodkovna konvergenca končana šele čez 78 let, upoštevajoč dohodka v letu 2000.

Večja rast bruto domačega proizvoda v letu 2000 je posledica povečanja investicijskega in izvoznega povpraševanja, medtem ko je kmetijska proizvodnja negativno vplivala na rast BDP. Takšno stanje naj bi se nadaljevalo v letu 2001, zato pričakujejo podobno rast (Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, str. 29).

Procesi nominalne in realne konvergence potekajo v Bolgariji zelo počasi. Počasnost nominalne konvergence ni problematična, saj je obrestna že skoraj končana, inflacijska in fiskalna pa bosta kmalu. Večji problem je počasnost realne konvergence, saj ne bo končana še lepo število let (dohodkovna čez 78 let), kar uvršča Bolgarijo med slabše CEE države. Is razpoložljivih podatkov ni bilo opaziti, da bi kje ena konvergenca zavirala drugo. Opaziti je bilo samo, da je inflacijska pod rahlim vplivom fiskalne, vendar se proračunski primanjkljaj znižuje, tako da kmalu ne bo več moteč faktor.

3.2. ČEŠKA

Češka velja poleg Slovenije za najbolj razvito CEE kandidatko za vstop v EU. Najbolj se izkaže z visokim dohodkom na prebivalca in zato se zdi, da bo konvergenca hitro končana. Vendar stvair niso tako svetle, kot igleda na prvi pogled, kar bo razvidno v nadaljevanju.

Tabela 4: Potek nominalne konvergence na Češkem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacija	9.1	8.0	9.7	1.8	3.9	4.7	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	1.7	2.7	3.8	4.0	4.2	7.0*	3.0 %
Javni dolg	n. p.	13.0	14.0	15.0	17.3	18.8*	60 %
Obrestna mera	9.4	11.1	11.4	5.8	4.4	3.8	5.7** %
Devizni tečaj	34.5	35.9	36.3	36.9	35.6	34.2	-

Vir: Regular report on Czech Republic's progres towards accession, 2001, str. 118-119.

Tabela 4 prikazuje gibanje nominalne konvergence na Češkem od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, proračunski primanjkljaj, javni dolg, obrestna mera in gibanje deviznega tečaja. V zadnjem stolpcu je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati na osnovi maastrichtskih kriterijev.

Inflacija na Češkem je v preučevanem obdobju zelo nihala. Leta 1999 je bila že krepko pod EU povprečjem, v letu 2000 in 2001 pa je spet narastla. Vzrok višje stopnje rasti cen v letu 2000 so bile cene naftnih derivatov ter sprostitev nekaterih cen, ki so bile prej pod vladnim nadzorom in v letu 2001 cene hrane ter rekreacije (Regular report on Czech Republic's progress towards accession, 2001, str. 33), zato se je inflacija leta 2001 spet zvišala in se dvignila nad maastrichtsko mejo.

Fiskalno konvergenco na Češkem je potrebno obravnavati z dveh strani. Po eni strani je problematičen tako proračunski primanjkljaj, ki je narastel na štiri odstotke, kar je malo nad maastrichtskim kriterijem in krepko nad EU povprečjem, kot javni dolg, ki je sicer majhen, se pa vseskozi povečuje. Po drugi strani je problematičen samo proračunski primanjkljaj, ki predvsem škodljivo vpliva na stopnjo inflacije, ki je v zadnjem obdobju narastla.

Proračunski primanjkljaj je v letu 2000 narastel na 4.2 odstotka, v letu 2001 pa naj bi narastel celo na 7 odstotkov in to zaradi nezmanjšanih odhodkov proračuna ob zmanjšanih prihodkih. Izdatki so veliki predvsem zaradi reforme pokojninskega in zdravstvenega sistema ter zaradi zapoznelega prestrukturiranja nekaterih gospodarskih panog (Regular report on Czech Republic's progress towards accession, 2001, str. 34).

Javni dolg je opazno nižji od maastrichtske meje in od EU povprečja, zaradi česar ni problematičen, problem izhaja iz njegovega povečevanja, ki je verjetno posledica povečevanja proračunskega primanjkljaja. Dokler fiskalna konvergenca ne bo končana z obeh vidikov, se smatra, da ni končana.

Obrestna mera se je na Češkem v obravnavanem obdobju zniževala, tako da je bila leta 2000 in 2001 pod EU povprečjem. Zmanjševanje je predvsem posledica prevlade vpliva majhne inflacije in apreciacije krone⁵ nad vplivom povečevanja proračunskega primanjkljaja. Po maastrichtskem kriteriju je obrestna konvergenca na Češkem končana. Problem se lahko pojavi, če se inflacija ne bo umirila, saj je bila leta 2001 realna obrestna mera negativna, leta 2002 pa vrjetno ne bo.

Devizni tečaj se v obravnavanem obdobju ni pretirano spreminjal (v zadnjem obdobju se je rahlo znižal), tako da bi Češka, če bi bila v ERM 2 sistemu, izpolnila devizno tečajni

⁵ Češka nacionalna valuta.

konvergenčni kriterij. Apreciacija krone v letu 2000 je bila predvsem posledica pritoka kapitala ter manjše zunanje zadolženosti in če se ne bi povečal primanjkljaj v bilanci tekočega računa, bi bila apreciacija še večja (Regular report on Czech Republic's progress towards accession, 2001, str. 33).

Enostranski zaključek o nominalni konvergenci na Češkem iz danih podatkov ni mogoč. Po eni strani je skoraj končana, nadaljevali se bosta predvsem fiskalna in inflacijska konvergenca, ki pa lahko spremenita gibanje ostalih spremenljivk nominalne konvergence in zato enotni zaključek ni mogoč.

Tabela 5: Potek realne konvergence na Češkem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	36.7	39.7	40.2	39.4	40.0	40.2*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	12000	12300	12200	12700	13500	14300*
DT	23.5	23.2	24.4	24.1	24.7	25.7*
DP	64.1	63.3	60.7	61.2	61.7	63.8*
Realna stopnja rasti	4.3	-0.8	-1.2	-0.4	2.9	3.6

Vir: Regular report on Czech Republic's progress towards accession, 2001, str. 118-119.

Tabela 5, kjer je predstavljen potek realne konvergence na Češkem, prikazuje gibanje njenih osnovnih spremenljivk od leta 1996 do leta 2001. Počasen potek cenovne konvergence se vidi iz podatka, da znaša devizni tečaj po pariteti kupne moči 40 odstotkov tržnega tečaja in razmerje se v zadnjih treh obravnavanih letih ni skoraj nič spreminjalo. Nespreminjanje razmerja v zadnjem obdobju je posledica kumulativnega vpliva ostalih procesov realne in nominalne konvergence. Konec recesije v letu 2000 bo pospešil cenovno konvergenco, na kar nas napeljuje tudi realna apreciacija krone v letu 2001.

Na koncu obravnavanega obdobja je znašal dohodek na prebivalca na Češkem po tržnem tečaju eno četrtno EU povprečja, po pariteti kupne moči pa 60 odstotkov. V letu 2000 in 2001 se je dohodek povečal, prej pa je stagniral. Recesija se je končala, ko se je pojavil pozitiven učinek neposrednih tujih investicij (Regular report on Czech Republic's progress towards accession, 2001, str. 28).

V skladu s recesijo je tudi dohodkovna konvergenca na Češkem zastala, kar nas pripelje do problema, kako izračunati, kdaj bodo dosegli EU povprečje. Ob upoštevanju rasti samo v letih 2000 in 2001 (v povprečju 3.2 %), kar statistično ni sprejemljivo, se bo končala čez 54 let, kar je okoli povprečja CEE držav. Če pa bi upoštevali celotno obdobje, bi prišlo do dohodkovne divergence. Iz navedenega se lahko zaključi, da bi lahko imela Češka, v

kolikor stopnja rasti v prihodnosti ne bo ostala pozitivna, probleme tudi z dohodkovno konvergenco.

Kljub temu je realna konvergenca na Češkem zelo blizu zaključku. Probleme procesom realne konvergence je povzročila predvsem recesija v obdobju od leta 1997 do leta 1999, rast v letih 2000 in 2001 pa jo je spet pospešila, ugodno pa poteka tudi proces cenovne konvergence. Vendar celotna konvergenca (nominalna in realna) na Češkem še ni končana. Probleme povzročata predvsem proračunski primanjkljaj in majhna povprečna stopnja rasti v obravnavanih letih. Zaradi tega je težko reči, kdaj bo konvergenca končana, najverjetneje še ne kmalu, še posebej, če se bo spet pojavila kakšna recesija.

3.3. MADŽARSKA

Med CEE državami spada Madžarska po razvitosti na tretje mesto. Visoko mesto si je zaslužila predvsem z visokim dohodkom na prebivalca in s skorajšnjim izpolnjevanjem maastrichtskih konvergenčnih kriterijev.

Tabela 6: Potek nominalne konvergence na Madžarskem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	23.5	18.5	14.2	10.0	10.0	6.6	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	3.2	6.8	7.8	5.4	3.1	3.4*	3 %
Javni dolg	n. p.	64.2	62.1	60.5	55.7	55.9*	60 %
Obrestna mera	20.6	17.6	15.4	12.6	9.2	7.4*	5.7** %
Devizni tečaj	193.7	211.6	240.6	252.8	260.1	256.6	-

Vir: Regular report on Hungary's progres towards accession, 2001, str. 115-116; in Hungarian Central Bank Monthly report, 3/2002, str. 7.

Tabela 6 prikazuje gibanje procesov nominalne konvergence na Madžarskem od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, proračunski primanjkljaj, javni dolg, obrestna mera in gibanje deviznega tečaja. V zadnjem stolpcu je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati.

V obdobju od leta 1996 do leta 2001 se je stopnja inflacije na Madžarskem znižala z 23.5 na 6.6 odstotka. Za šestletno obdobje je znižanje veliko, vendar je inflacija še vedno opazno večja kot v EU. Če se bo inflacijska konvergenca nadaljevala z enako hitrostjo, bo končana v treh do štirih letih.

Leta 2000 je na ohranitev velikosti inflacijske stopnje vplivalo, tako kot v večini držav, povečanje cen nafte in naftnih derivatov, medtem ko so imeli med domačimi dejavniki največji vpliv višje cene storitev in prehrabnih proizvodov. Na precej nižjo stopnjo inflacije v letu 2001 sta vplivala predvsem umiritev cen nafte na svetovnem trgu in bolj stroga monetarna politika (Regular report on Hungary's progres towards accession, 2001, str. 30).

Fiskalna konvergenca je do leta 2000 ugodno potekala, saj sta se tako proračunski primanjkljaj kot javni dolg vseskozi zmanjševala in bila leta 2000 v okviru maastrichtskega kriterija. Leta 2001 je nastal problem zaradi pokojnim in plač v negospodarstvu, katerih rast je zelo zaostajala za rastjo plač v gospodarstvu. Da bi razliko omilili, so morali v proračunu povečati delež, namenjen izplačilu plač in pokojnin.

Po drugi strani je na proračunski primanjkljaj ugodno vplivalo zmanjšanje postavke plačila obresti na najete kredite. Kljub temu je na koncu vseeno prevladal učinek plač in pokojnin, tako da naj bi proračunski primanjkljaj leta 2001 znašal 3.4 odstotke (Regular report on Hungary's progres towards accesion, 2001, str. 31). Kljub povečanju proračunskega primanjkljaja leta 2001, bi morala ob normalni fiskalni politiki fiskalna konvergenca na Madžarskem ugodno potekati in se kmalu končati.

Obrestne mere so se v proučevanem obdobju vseskozi zniževale, vendar se maastrichtskim konvergenčnim kriterijem še niso približale. V poročilu madžarske Centralne Banke številka 3/2002 je opaziti vsesplošno, približno 20 odstotno znižanje obrestnih mer od januarja 2001 do januarja 2002, primerljive obrestne mere pa ni najti. Vendar, če obrestno mero iz leta 2000 znižamo za enako stopnjo, je bliže maastrichtskemu kriteriju. Iz navedenega izhaja, da bo obrestna konvergenca na Madžarskem končana leta 2004, če se bodo obrestne mere v EU in na Madžarskem v prihodnosti enako spreminjale.

Devizno tečajna konvrgenca je začela resno potekati šele v letu 2000, ko se je tečaj forinta⁶ umiril in leta 2001 celo malo apreciral. Do leta 2000 se je namreč tečaj zelo spreminjal, saj je forint vseskozi depreciral. V septembru 2001 je Madžarska centralna banka razširila interval, v mejah katerega bo posredovala na +/- 15 odstotkov, vendar se tečaj v celem letu 2001 ni niti enkrat spremenil za toliko, da bi morala ukrepati (Regular report on Hungary's progres towards accession, 2001, str. 30).

S razširitvijo intervala je centralna banka povečala vpliv trga na gospodarstvo, čeprav to pomeni tudi več negotovosti v mednarodnem poslovanju in morda tudi upočasnitev procesa nominalne devizne konvergence, hkrati pa je to tudi priprava na mehanizem ERM 2, zato ta konvergenca še nekaj časa ne bo končana, ne glede na ugoden rezultat leta 2001.

⁶ Madžarska nacionalna valuta.

Tabela 7: Potek realne konvergence na Madžarskem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	40.6	43.0	41.0	42.1	41.9	41.4*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	8600	9300	10000	10700	11700	12500*
DT	18.7	20.6	20.4	21.7	22.4	23.2*
DP	46.0	47.9	49.7	51.5	53.4	55.4*
Realna stopnja rasti	1.3	4.6	4.9	4.2	5.2	3.8

Vir: Regular report on Hungary's progres towards accesion, 2001, str. 115-116: Hungarian Central Bank Monthly report, 3/2002, str. 27.

V tabeli 7 so podatki, ki ponazarjajo gibanje spremenljivk procesov realne konvergence na Madžarskem med letoma 1996 in 2001. Cenovna konvergenca na Madžarskem poteka zelo počasi, kar se vidi iz pokritosti tržnega tečaja s paritetnim. V obravnavanem obdobju se je pokritost povečala komaj za 1 odstotno točko, kar je glede na veliko vrednost tujih neposrednih investicij, relativno zmanjšano zadolženost do tujine in večjo pokritost uvoza z izvozom, zelo nenavadno. Verjetno bo od leta 2000 naprej zmanjšano poseganje centralne banke v nihanje deviznega tečaja pospešilo cenovno konvergenco, apreciacija forinta v letu 2001 že kaže na to. Vendar je, če izvzamemo leto 2001, Madžarska med počasnejšimi CEE državami glede cenovne konvergence.

Madžarska je imela od leta 1996 do leta 2000 vedno hitrejšo rast bruto domačega proizvoda, k čemer so največ prispevale tuje neposredne investicije in uspešno prestrukturiranje gospodarstva. Leta 2001 pa sta se zmanjšala izvoz in industrijska proizvodnja, kar je zmanjšalo stopnjo rasti s 5.2 na 3.8 odstotka, vendar je le ta še vedno višja kot je povprečje v državah EU (Regular report on Hungary's progres towards accession, 2001, str. 26).

Na Madžarskem je leta 2000 znašal povprečni bruto domači proizvod na prebivalca po tržnem deviznem tečaju dobro petino EU povprečja, po pariteti kupne moči pa dobro polovico. Na osnovi podatkov od leta 1996 do leta 2001, ko je bila povprečna razlika v stopnji rasti 1.7 odstotne točke bo Madžarska dosegla povprečje EU čez 37 let, upošteva je devizni tečaj po pariteti kupne moči in dohodka v letu 2000, kar nam potrди na začetku omenjeno dejstvo, da spada Madžarska med bolj razvite CEE države.

Procesi nominalne in realne konvergence na Madžarskem ugodno potekajo. Če opazujemo stanje, potem je po vseh procesih med boljšimi CEEC državami, če pa opazujemo hitrost sprememb, potem je povsem povprečna. Za še višji rang bo morala Madžarska pospešiti predvsem cenovno konvergenco in zmanjšati proračunski primanjkljaj, izkazuje pa se predvsem pri dohodkovni in inflacijski konvergenci.

3.4. POLJSKA

Poljska je po številu prebivalcev največja CEE država, po dohodku na prebivalca pa sodi v spodnjo polovico, kar jo kot kandidatko za vstop v EU postavlja v neugoden položaj, saj bo po vstopu najbolj problematična glede prostega pretoka delovne sile. Zaradi tega je potek konvergenčnih procesov za Poljsko še posebej pomemben.

Tabela 8 prikazuje potek procesov nominalne konvergenca na Poljskem od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, gibanje deviznega tečaja, proračunski primanjkljaj, javni dolg in obrestna mera. V zadnjem stolpcu je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati.

Tabela 8: Potek nominalne konvergenca na Poljskem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	19.9	14.9	11.8	7.2	10.1	5.5	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	2.3	4.3	2.4	2.1	3.5	3.9*	3 %
Javni dolg	n. p.	46.9	42.9	44.4	40.9	41.4*	60 %
Obrestna mera	17.3	17.2	16.8	10.4	13.5	n. p.	5.7** %
Devizni tečaj	342	371	392	423	401	367	-

Vir: Regular report on Poland's progres towards accession, 2001, str. 115, 117.

Inflacija se je na Poljskem od leta 1996 do leta 2001 znižala z 20 na 5.5 odstotka. Znižanje kaže na hiter potek inflacijske konvergenca, čeprav je res, da nižja kot je stopnja inflacije, težje jo je še dodatno znižati. Zato znižanje za zadnji dve odstotni točki ne bo potekalo tako hitro, kot je do sedaj. Glavni vzrok za dvig stopnje inflacije v letu 2000 je bil na Poljskem enak kot v ostalih primerjanih državah in sicer je bil to dvig cen naftnih derivatov, delno pa so k temu prispevale še cene hrane, medtem ko je javni dolg ugodno vplival na stopjo inflacije. V letu 2001 pa se je stopnja inflacije spet znižala, na kar je ugodno vplivala predvsem umiritev cen naftnih derivatov in se tako še bolj približala maastrichtskim kriterijem.

Javni dolg in proračunski primanjkljaj sta na Poljskem do leta 2001 še bila v okviru maastrichtskega konvergenčnega kriterija. Proračunski primanjkljaj je v obravnavanem obdobju nihal okoli 3 odstotkov, javni dolg pa se je znižal iz slabih 50 na dobrih 40 odstotkov. Na povečanje proračunskega primanjkljaja v letih 2000 in 2001 so vplivali predvsem manjši prihodki od pričakovanih. V letu 2000 so bili prihodki manjši zaradi manjše stopnje rasti od pričakovane, v letu 2001 pa zaradi manjše inflacije od pričakovane. Tako naj bi leta 2001 znašal proračunski primanjkljaj 3.9 odstotka, to pa je nad maastrichtsko mejo in krepko nad EU povprečjem.

Za znižanje proračunskih izdatkov bo morala Poljska predvsem prestrukturirati sistem socialnega zavarovanja, saj predstavljajo proračunski socialni odhodki kar 20 odstotkov bruto domačega proizvoda. Najproblematičnejši pa so odhodki za kmečke pokojnine (Regular report on Poland's progres towards accession, 2001, str. 30), tako da čakajo Poljsko glede fiskalne konvergence še težki časi.

Obrestna mera je v obravnavanem obdobju sledila inflaciji in bila vglavnem nekaj odstotnih točk nad njo. Visoke realne obrestne mere v zadnjih dveh letih so bile predvsem posledica velikega proračunskega primanjkljaja. Iz njih izhaja tudi učinek izrinjanja, ki je vplival na znižanje gospodarske rasti v letu 2001. Obrestna konvergenca tako najbolj kaže medsebojno povezanost procesov nominalne konvergence, saj je njihova hitrost na Poljskem odvisna od fiskalne konvergence.

Devizni tečaj je v obravnavanem obdobju bolj malo nihal predvsem zaradi konstantne pokritosti uvoza z izvozom in zmanjšanja zunanje zadolženosti. Do leta 2000 je devizni tečaj naraščal, v letu 2000 pa je začel padati. Vzrok za apreciacijo v letih 2000 in 2001 je bila visoka realna obrestna mera (Regular report on Poland's progres towards accession, 2001, str.30), tako da če bi bila Poljska v ERM 2 sistemu, bi bil njen devizni tečaj v okviru meja.

Iz podatkov v tabeli 9 se vidi, da je cenovna konvergenca na Poljskem med boljšimi v CEE državah. Tečaj po pariteti kupne moči leta 2000 je znašal polovico tržnega, leta 2001 pa malo več (apreciacija zlota, njihove nacionalne valute). Realna apreciacija zlota v zadnjih dveh letih je bila predvsem posledica visokih realnih obrestnih mer in če se bo nadaljevala z enako hitrostjo, bo realna devizno tečajna konvergenca kmalu končana.

Tabela 9: Potek realne konvergence na Poljskem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	43.9	45.2	48.0	46.3	50.6	51.5*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	6600	7300	7700	8200	8700	8800*
DT	15.5	17.0	18.4	18.3	20.1	20.2*
DP	35.3	37.6	38.3	39.5	39.7	39.2*
Realna stopnja rasti	6.0	6.8	4.8	4.1	4.0	1.1

Vir: Regular report on Poland's progres towards accession, 2001, str. 115, 117.

Povprečni bruto domači proizvod na prebivalca na Poljskem je leta 2000 znašal po tržnem tečaju 20 odstotkov in po paritetnem tečaju 40 odstotkov EU povprečja. V obravnavanem obdobju se v primerjavi s tistim v EU ni bistveno povečal in je nekje na povprečju CEE držav. Problem je, da je Poljska po številu prebivalcev največja CEE država in je zato

zanjo hitrost dohodkovne konvergence še pomembnejša kot za ostale, predvsem z vidika prostega pretoka delovne sile ob vstopu v EU. Da bi za Poljsko veljal prosti pretok delovne sile, bi morali imeti ob vstopu v EU vsaj 50 odstotkov povprečja BDP p. c. (po PKM) in opazno manjšo stopnjo brezposelnosti.

Na Poljskem se je v obdobju od leta 1996 do leta 2001 gospodarska rast vseskozi zmanjševala. Zaradi zmanjševanja stopnje rasti uporaba enostavne geometrijske sredine za izračun povprečne stopnje rasti v obravnavanem obdobju za izračun trajanja dohodkovne konvergence ni najprimernejša, vendar rast tako nizka kot je bila leta 2001, tudi ne bo več, tako da vseeno ne bo velikih odstopanj. Poljska bi z omenjeno gospodarsko rastjo (4.5 odstotka) dohitela EU v 42 letih, ob upoštevanju 4 odstotne rasti zaradi njenega padanja, pa v 55 letih, kar je že slabše od povprečja v ostalih primerjanih državah.

Glavni vzrok za zmanjšanje stopnje rasti v letu 2001 je bilo povečanje že tako zelo velike stopnje brezposelnosti (17.4% v letu 2001). Poleg tega pa na stopnjo rasti vpliva tudi manjše povečanje privatne potrošnje, ki izhaja iz velike brezposelnosti in visokih realnih obrestnih mer, zaradi katerih se je tudi manj povečala stopnja investiranja (Regular report on Poland's progress towards accession, 2001, str. 28-29).

Konvergenčni procesi na Poljskem potekajo počasneje kot bi lahko. Hitrost procesov nominalne konvergence je najbolj odvisna od višine proračunskega primanjkljaja, ki povzroča tudi probleme z inflacijo in z obrestno mero. Iz tega izhaja, da ko bodo ukrotili proračunski primanjkljaj, bo nominalna konvergenca opazno hitrejša. Medtem ko imajo procesi realne konvergence probleme z recesijo, ki izhajajo tudi iz visokih obrestnih mer zaradi velikega deficita v letu 2001, iz česar izhajajo problemi z dohodkom. Istočasno tržni devizni tečaj pada in se približuje paritetnemu, kar povečuje uvoz in še slabša dohodkovno konvergenco. Iz omenjenih dejstev se vidi, da je na Poljskem prisoten tipični primer prepletanja konvergenč.

3.5. ROMUNIJA

Romunija je podobno razvita kot Bolgarija, kar je najmanj med vsemi CEE državami. Vendar se je Bolgarija v obravnavanem obdobju vsaj malo razvijala, Romunija pa ne. Zato lahko rečemo, da je Romunija najmanj razvita CEE država, kar kažejo tudi drugi podatki, čeprav je po podatkih IMF v letu 2001 zelo napredovala (Izjava za tisk IMF 3/2002, str. 1-2). Evropska komisija v svojem zadnjem poročilu pravi, da Romunija še nima dovolj razvitega trga, tako da v bližnji prihodnosti še ne bo mogla uspešno funkcionirati v EU (Regular report on Romania's progress towards accession, 2001, str. 31).

Tabela 10: Potek nominalne konvergence v Romuniji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	38.8	154.8	59.1	45.8	45.7	30.3	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	3.5	4.5	4.4	2.1	3.8	3.5*	3 %
Javni dolg	n. p.	16.5	17.9	24.4	22.9	22.5*	60 %
Obrestna mera	38.1	55.7	37.3	45.8	32.9	26.7	5.7** %
Devizni tečaj	3922	8112	9985	16345	19922	26027	-

Vir: Regular report on Romania's progres towards accession, 2001, str. 114-116; Mesečno poročilo romunske Centralne Banke 1/2002, str. 38, 42.

Tabela 10 prikazuje potek procesov nominalne konvergence v Romuniji od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, gibanje deviznega tečaja, proračunski primanjkljaj, javni dolg in obrestna mera. V zadnjem stolpcu je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati.

Inflacija v Romuniji je eden izmed velikih problemov, saj kljub znižanju v zadnjih letih še vedno znaša 30 odstotkov. Do velikega znižanja v letu 2001 je prišlo predvsem zaradi uravnotežene fiskalne politike in nižjih cen naftnih derivatov (Regular report on Romania's progres towards accession, 2001, str. 36). Eden iz med vzrokov za visoko inflacijo je tudi velika deprecijacija domače valute, zato bo do izpolnitve maastrichtskega inflacijskega konvergenčnega kriterija preteklo še zelo veliko časa.

Fiskalni deficit ima v Romuniji dve plati. Po prvi strani je velik, saj znaša proračunski primanjkljaj dobre 3 odstotke, po drugi pa majhen, zaradi majhnega in konstantnega, približno 23 odstotnega javnega dolga in to je tudi edino področje, kjer Romunija izpolnjuje maastrichtski konvergenčni kriterij. Na znižanje javnega dolga v zadnjih dveh letih je imela največji vpliv večja gospodarska rast, probleme pa utegneta povzročiti še ne reformirna pokojnonski in zdravstveni sistem. Zaradi tega fiskalna konvergenca še dolgo ne bo končana, še posebej, če se proračunski primanjkljaj ne bo nehal povečevati.

Obrestne mere so v Romuniji tako kot inflacija, zelo visoke, vendar realno negativne. Kljub njihovi negativnosti pa se agregat M2 počasi povečuje. Zaradi negativnosti tudi ne spodbujajo inflacije, vendar vplivajo na deprecijacijo domače valute. Glavni dejavnik vpliva na obrestne mere v Romuniji je inflacija in ko se bo znižala, se bodo znižale tudi obrestne mere in takrat bodo lahko govorili o obrestni konvergenci.

Proces nominalne devizno tečajne konvergenca v Romuniji ne poteka, saj se tržni devizni tečaj spremeni za nekaj deset odstotkov letno, vendar gredo stvari na bolje. Devizne rezerve so se v letu 2001 skoraj podvojile v primerjavi z letom 2000 in dolg do tujine se ne

povečuje več. Vendar je Romunija kljub napredku v zadnjih letih še vedno zelo daleč od izpolnitve tečajnega konvergenčnega kriterija.

Tabela 11: Potek procesov realne konvergence v Romuniji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	19.6	23.7	29.4	25.8	29.9	29.3*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	6100	5900	5800	5800	6000	6500*
DT	6.4	7.2	8.5	7.2	8.2	8.5*
DP	32.6	30.4	28.9	27.9	27.4	29.0*
Realna stopnja rasti	3.9	-6.1	-4.8	-2.3	1.6	4.9

Vir: Regular report on Romania's progres towards accession, 2001, str. 114-116.

V tabeli 11 so podatki, ki ponazarjajo potek realne konvergence v Romuniji med letoma 1996 in 2001. Tečajna razlika, ki ponazarja potek cenovne konvergence, se je v obravnavanem obdobju dokaj hitro zmanjševala, vendar je zaradi slabega izhodiščnega položaja še vedno dokaj velika, saj znaša tečaj po pariteti kupne moči samo 30 odstotkov tržnega tečaja. Glede na počasnejšo rast deleža dohodka v povprečnem dohodku EU po paritetnem kot po tržnem tečaju, je cenovna konvergenca še vedno prepočasna.

Povprečni bruto domači proizvod na prebivalca v Romuniji znaša po tržnem tečaju komaj 8 odstotkov EU povprečja. Od leta 1996 do leta 2000 se je povečal za eno odstotno točko. Po pariteti kupne moči pa je situacija še slabša, saj se je dohodek v obravnavanem obdobju zmanjšal z 32 na 27 odstotkov povprečja EU. Takšno znižanje se je med vsemi obravnavanimi državami zgodilo samo v Romuniji, kar potrjuje na začetku omenjeno dejstvo, da je Romunija najslabša CEE država.

Razlika med deležem BDP po tržnem tečaju in po pariteti kupne moči izhaja iz dejstva, da je bila realna rast dohodka v obravnavanem obdobju v glavnem negativna. Poleg tega so se bolj kot inflacija povečevale nekatere cene, tako da se je realni dohodek zmanjševal, kar je vplivalo na počasnejšo apreciacijo tečaja in s tem na slabši dohodek po pariteti kupne moči.

Če upoštevam povprečno stopnjo rasti v zadnjih dveh letih (prej je bila negativna), ki je znašala 3.2 odstotka in bila 1.0 odstotno točko večja od stopnje rasti v EU, potem bo Romunija, upoštevajoč dohodek po PKM v letu 2000, dohitela EU v 130 letih. Če pa upoštevam 1.2 odstotno razliko, ki bo veljala, če bodo imeli v prihodnosti okoli 4 odstotno rast, bodo dohiteli EU v 109 letih, kar je še vedno najdaljše obdobje med vsemi CEE državami. Vzrok za tako dolgo dobo je predvsem v zelo nizkem izhodiščnem dohodku, zato bo dohodkovna konvergenca zelo dolgotrajna.

Pozitivna gospodarska rast v letu 2000 je bila posledica povečane stopnje investiranja in večjega izvoza, medtem ko je zmanjšana potrošnja gospodinjstev negativno vplivala na gospodarsko rast. Leta 2001 pa se je zaradi socialnih transferjev in plač povečala tudi potrošnja in skupaj s še večjo stopnjo investiranja dodatno vplivala na povečanje stopnje rasti. Če bo stopnja rasti v prihodnosti okoli 4 odstotkov, bo dohodkovna konvergenca malo hitreje končana, vendar bo še vedno zelo dolgotrajna.

V Romuniji procesi tako nominalne kot realne konvergence zelo počasi napredujejo. Problem je tudi, da se je stanje v zadnjih šestih letih zelo malo izboljšalo. Edina izjema je javni dolg, ki je mnogo manjši od EU povprečja in tudi povečuje se ne več. Pri dosedanji hitrosti realna in nominalna konvergenca še zelo dolgo ne bosta končani, kar postavlja Romunijo na zadnje mesto med CEE državami. Od bolj znanih tranzicijskih držav je Romunija boljša samo od nekaterih držav bivše SZ ter od nekaterih Balkanskih držav.

3.6. SLOVAŠKA

Slovaška je srednje razvita CEE država, vendar je bila vseeno uvrščena v prvi krog širitve EU. Proces nominalne in realne konvergence še dolgo ne bodo končani, čeprav v zadnjih dveh letih spet normalno potekajo.

Tabela 12: Potek nominalne konvergence na Slovaškem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	5.8	6.1	6.7	10.6	12.1	8.7	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	2.1	5.7	4.9	5.7	6.7	3.9*	3 %
Javni dolg	n. p.	29.7	29.7	29.8	32.4	32.2*	60 %
Obrestna mera	10.3	11.4	15.3	14.5	8.9	9.9*	5.7***%
Devizni tečaj	38.9	38.1	39.5	44.1	42.4	43.2	-

Vir: Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 104-105.

Tabela 12 prikazuje gibanje nominalne konvergence na Slovaškem od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, gibanje deviznega tečaja, proračunski primanjkljaj, javni dolg in obrestna mera. V zadnjem stolpcu pa je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati.

Inflacijska konvergenca na Slovaškem zelo počasi napreduje, do leta 2000 je celo nazadovala. Glavni krivec za takšno stanje je bil velik proračunski primanjkljaj, medtem ko uvozne cene niso imele bistvenega vpliva na inflacijo. Največji vpliv naj bi imela porast administrativnih cen ter dvig posrednih davkov, saj je bila brez njunega vpliva inflacija

samo pet odstotna (Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 30). Leta 2001 se je stopnja inflacije znižala za skoraj 4 odstotne točke, letos pa bi se naj še za dve, tako da bo 6.8 odstotna, kar je mnogo manj kot leta 2000. Znižanje bo predvsem posledica manjšega fiskalnega deficita in večje gospodarske rasti.

Slabo se je Slovaška odrezala tudi pri fiskalni konvergenci, predvsem letni. Glede na podatke, bi lahko celo izgledalo, da je šlo do leta 2000 za divergenco, saj je dolg pet let zaporedoma naraščal. Zato bo v prihodnosti fiskalna disciplina ključnega pomena za makroekonomslo stabilnost. Tako bi se naj leta 2001 proračunski primanjkljaj zmanjšal na 3.9 odstotka in leta 2002 na 3.4 odstotka, za kar pa bosta potrebna zelo natančen nadzor proračunskih odhodkov ter reforma pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja (Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 28, 30).

Najbolj zanimivo pri vsem pa je, da se infrastruktura do leta 2000, kljub naraščajočemu deficitu, ni nič izboljšala, čeprav je dolg do tujine padal in celotni bruto domači proizvod naraščal. Če bodo izpolnili fiskalni načrt za leto 2002, potem bo takrat fiskalna konvergenca že skoraj končana. Če pa se ne bodo popolnoma držali načrtov o znižanju proračunskega primanjkljaja, potem bo letni deficit ostal na 4 do 5 odstotkih in fiskalna konvergenca se bo zavlekla dlje v prihodnost.

Javni dolg na Slovaškem je počasi naraščal in leta 2000 znašal 33 odstotkov bruto domačega proizvoda, kar je veliko boljše od EU povprečja, vendar je v obravnavanem obdobju v EU padal, na Slovaškem pa naraščal. Glede absolutne velikosti je javni dolg neproblematičen, problematično je njegovo naraščanje, ki se bo ustavilo, če se bo proračunski primanjkljaj res drastično zmanjšal (na 3.4 odstotka leta 2002) (Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 28, 30).

Obrestna konvergenca bo ob nadaljnjem padanju obrestne mere kmalu končana, še posebej, če se bodo obrestne mere zniževale tako kot inflacija, ki naj bi bila leta 2002 samo še 6.8 odstotna, po drugi strani pa obrestne mere v letu 2001 niso bile realno negativne, zato so bile še vedno nad maastrichtsko mejo. Opazno znižanje obrestne mere je tudi posledica zaupanja domačega prebivalstva v svojo valuto (do leta 2000), saj se je M2 vseskozi povečeval, M1 se ni bistveno spreminjal, medtem ko za M3 ni podatkov.

Devizni tečaj se v obravnavanem obdobju ni pretirano spreminjal, tako da če bi bila Slovaška v ERM 2 sistemu, bi izpolnila devizno tečajni konvergenčni kriterij. Apreciacija krome⁷ v letu 2000, je posledica manjše zunanje zadolženosti in večjega pokritja uvoza z izvozom. Kljub temu je lani krona spet malo deprecirala zaradi večjega uvoza investicijskih dobrin v prvi polovici leta in potrošnih dobrin v drugi polovici leta (Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 30).

⁷ Slovaška nacionalna valuta.

V tabeli 13 je prikazan potek procesov realne konvergence na Slovaškem med letoma 1996 in 2001. Prikazana so gibanja spremenljivk, njihove ocene pa so dobljene na osnovi razpoložljivih spremenljivk.

Tabela 13: Potek realne konvergence na Slovaškem

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	34.1	35.5	35.7	33.0	36.1	36.8*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	8500	9300	9800	10300	10800	11400*
DT	15.5	17.0	17.4	16.4	17.8	18.5*
DP	45.4	47.9	48.8	49.6	49.3	50.3*
Realna stopnja rasti	6.2 %	6.2 %	4.1 %	1.9 %	2.2 %	3.3 %

Vir: Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 104-105.

Na Slovaškem zelo počasi napredujejo tudi procesi realne konvergence, tako dohodkovni kot cenovni. Devizni tečaj po pariteti kupne moči znaša tretjino tržnega tečaja, iz česar izhaja, da je cenovna konvergenca zelo počasna. Do leta 2000 se je tečajna razlika zelo počasi zmanjševala zaradi visoke stopnje inflacije. Po znižanju stopnje inflacije v letu 2000, bo hitrejše tudi zmanjševanje tečajne razlike, čeprav je leta 2000 krona aprecirala, leta 2001 pa kljub znižanju inflacije deprecirala. Iz povedanega sledi, da bo cenovna konvergenca v prihodnosti hitrejša.

Po tržnem tečaju znaša povprečni slovaški dohodek komaj slabo petino evropskega, po pariteti kupne moči pa polovico. Če bo povprečna stopnja rasti dohodka v EU in na Slovaškem (3.9 %) v prihodnosti ostala v enakem razmerju (razlika 1.6 %) in če upoštevamo devizni tečaj po PKM, bo dohodkovna konvergenca končana šele čez 45 let, upoštevajoč dohodka v EU in na Slovaškem v letu 2000, kar je na ravni povprečja CEE držav, vendar vseeno zelo dolgo.

Slovaška je v obravnavanem obdobju dosegala ugodne stopnje gospodarske rasti zaradi prestrukturiranja in privatizacije bančnega sektorja ter razvoja privatnega sektorja gospodarstva. Znižanje stopnje rasti v letu 2000 je bilo predvsem posledica znižanja domačega povpraševanja, ki je imelo prevladujoč učinek napram povečanemu izvozu. Proti koncu leta 2000 pa se je domače povpraševanje spet okrepilo, in to predvsem po investicijski dobrinah, kar je potem pripeljalo do povečane stopnje rasti v letu 2001 (Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, str. 29).

Iz slovaškega primera se dobro vidi, kako lahko nekateri konvergenčni procesi slabo vplivajo na druge. Največ problemov jim povzročata inflacija in proračunski primanjkljaj,

ki upočasnjujeta realno in nominalno konvergenco. Njunemu negativnemu vplivu se je uspela izogniti le konvergenca obrestne mere.

Na Slovaškem še nekaj časa ne bo končana ne realna na nominalna konvergenca, čeprav v zadnjih dveh letih spet normalno potekata. Toda če bodo izpeljali vse načrte, kot so si jih zastavili, se bo hitrost konvergenčnih procesov povečala in jih premestila v boljšo polovico CEE držav.

3.7. SLOVENIJA

Slovenija je najrazvitejša CEE država, zato bi naj daleč najhitreje dosegla dohodkovno povprečje EU. Vendar ima tudi nekatere probleme in sicer predvsem z inflacijo, ki je najšibkejša točka in slabo vpliva tudi na nekatere druge postavke, kar bo opisano v nadaljevanju.

Tabela 14 prikazuje potek nominalne konvergenca v Sloveniji od leta 1996 do 2001. Predstavljene spremenljivke so stopnja inflacije, gibanje deviznega tečaja, proračunski primanjkljaj, javni dolg in obrestna mera. V zadnjem stolpcu je za vse spremenljivke, razen za devizni tečaj, podana meja, proti kateri morajo konvergirati.

Tabela 14: Potek nominalne konvergenca v Sloveniji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001	meja 2001
Stopnja inflacije	9.9	8.9	7.9	6.1	8.9	8.4	3.6 %
Proračunski primanjkljaj	+0.3	1.2	0.8	0.6	1.4	1.4*	3 %
Javni dolg	n. p.	n. p.	n. p.	25.1	25.8	25.5*	60 %
Obrestna mera	14.4	12.7	10.4	7.1	9.8	8.8	5.7** %
Devizni tečaj	172	181	186	195	207	217	-

Vir: Regular report on Slovenia's progress towards accession, 2001, str. 104-105; Ekonomsko Ogledalo, 3/2002.

V Sloveniji je bila leta 2000 8.9 odstotna inflacija, kar je opazno višje kot v EU, kjer je bila 2.3 odstotna. Inflacija je bila predvsem posledica večjega fiskalnega deficita, apreciacije dolarja, podražitve naftnih derivatov, ter indeksacije pokojnin in plač (Regular report on Slovenia's progress towards accession, 2001, str. 27). Na ohranjanje inflacije pa je vplivala tudi monetarna politika Banke Slovenije, ki ni bila dovolj restriktivna, ker ni hotela škoditi zunanji konkurenčnosti.

V letu 2001 se je inflacija rahlo znižala, zaradi strožje monetarne politike in manjših podražitev naftnih derivatov. Letos pa naj bi bila inflacija precej nižja, to je 6.4 odstotna, čeprav zaenkrat ne kaže tako. Poleg podražitev naftnih derivatov namreč na inflacijo vpliva tudi višji DDV, višje trošarine na alkoholne in tobačne izdelke ter podražitev telekomunikacijskih storitev.

Tako je bila inflacija v Sloveniji v obdobju februar 2001 februar 2002 8.1 odstotna, oziroma 0.5 odstotne točke manj kot leto prej, kar pomeni, da se inflacija na letni ravni počasi znižuje. Regulirane cene so predstavljale 42 odstotkov celotne inflacije, če primerjamo cene storitev in proizvodov pa vidimo, da so se cene storitev povečale za 55 odstotkov bolj kot cene proizvodov (Ekonomsko Ogledalo 3/2002). Če bo inflacija v letu 2002 enaka napovedani, se bo slovenska stopnja inflacije približala tisti v EU, kar bo tudi pospešilo inflacijsko konvergenco, razen če bo nanjo preveč negativno vplival povečan fiskalni deficit.

Fiskalni deficit v Sloveniji je bil v zadnjih dveh letih v okviru maastrichtskega kriterija, čeprav se je v primerjavi z prejšnim obdobjem malo povečal. Proračunski primanjkljaj se je povečeval predvsem na račun plač v javnem sektorju, pokojnin ter manjših proračunskih prihodkov zaradi manjšega povpraševanja. Javni dolg pa se je v letu 2000 povečal predvsem zaradi večjega dolga do tujine.

V letu 2001 je Slovenija začela z reformo proračunskega planiranja, tako da bo prihodke in odhodke planirala bolj dolgoročno, vendar se proračunski primanjkljaj kljub temu ni nič znižal. Zato je potrebno za dolgoročno stabilnost proračuna predvsem reformirati sistema pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Slovenska fiskalna politika je naravnana v glavnem na stabiliziranje gospodarstva (Regular report on Slovenia's progres towards accession, 2001, str. 28). Proračunski primanjkljaj je problematičen tudi zaradi dokaj visoke stopnje inflacije in s tem visokih obrestnih mer, saj zavira njuno konvergenco.

Letos so se predvsem povečali javnofinančni prihodki iz DDV, trošarin in prispevkov za socialno varnost, medtem ko so se zmanjšali prihodki iz davka na izplačane plače ter carine in iz uvoznih dajatev. Javnofinančni odhodki se bodo bolj povečali kot prihodki, tako da se bo proračunski primanjkljaj povečal kar na 2.6 odstotka BDP (Ekonomsko Ogledalo 3/2002).

Obrestna konvergenca sledi inflacijski, saj so obrestne mere vedno malo pozitivne in so seveda tako kot inflacija, izven maastrichtskega kriterija. Na obrestne mere poleg stopnje inflacije najbolj vpliva proračunski primanjkljaj, pozitivno pa nanje vpliva predvsem povečevanje dolgoročnih tolarskih bančnih vlog, zato ni pričakovati povečanje realne obrestne mere. Ko bosta inflacija in proračunski primanjkljaj ustaljena v okviru

maastrichtskega kriterija, bodo tudi obrestne mere, in takrat bo obrestna konvergenca v Sloveniji končana.

Tolar je v opazovanem obdobju opazno depreciral, vendar ne toliko, da ne bi uspeli ostati v ERM 2 sistemu, če bi bili v njem. Nominalna devizno tečajna konvergenca dobro napreduje in bo po znižanju inflacije hitro končana. Poleg inflacije sta na deprecijacijo tolarja vplivala še povečevanje dolga do tujine v primerjavi z izvozom in slaba pokritost uvoza z izvozom. V letu 2002 se je povpraševanje po devizah najprej okrepilo, najbrž zaradi uvedbe eura, medtem ko se je v februarju okrepila ponudba deviz zaradi prodaje Banke Koper, tako da ni pričakovati velike deprecijacije tolarja. Predvsem ne v primerjavi z eurom, medtem ko tolar v primerjavi z USD hitreje deprecira (Ekonomsko Ogledalo 3/2002).

Tabela 15: Potek realne konvergenca v Sloveniji

Vrsta / leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Tečajna razlika	61.5	61.4	63.4	67.7	60.9	60.6*
BDP p. c. po PKM v ECU/EUR	12200	13200	13900	15000	16100	16900*
DT	40.1	41.7	43.8	45.3	44.8	45.2*
DP	65.2	67.9	69.1	72.2	73.6	74.6*
Realna stopnja rasti	3.5	4.6	3.8	5.2	4.6	3.0

Vir: Regular report on Slovenia's progress towards accession, 2001, str. 104-105.

V tabeli 15 so podatki, ki ponazarjajo potek realne konvergenca v Sloveniji med letoma 1996 in 2001. Cenovna konvergenca v Sloveniji, ki je v tabeli predstavljena s pomočjo tečajne razlike, je tudi pod vplivom Balassa-Samuelsonovega učinka. Po njem eno odstoten porast razlike med produktivnostjo menjalnega in nemenjalnega sektorja povzroči 1.74 odstotno povečanje indeksa potrošnih cen oziroma 1.46 odstotno apreciacijo realnega deviznega tečaja, definiranega na osnovi indeksa potrošnih cen (Jazbec, 2002, str. 24). Medtem ko Bole meni, da v Sloveniji še niso izpolnjeni pogoji za Balassa-Samuelsonov učinek, ker so bile plače višje v nemenjalnem sektorju in je zato mehanizem izenačevanja plač potekal v obratni smeri kot sledi iz Balassa-Samuelsonovega učinka (Bole, 2002, str. 2-5), kar bi lahko bilo vzrok za cenovno divergenco v letu 2000.

Do leta 2000, ko je bila v Sloveniji cenovna divergenca, je konvergenca počasi napredovala. Divergenca leta 2000 je posledica tudi slabše pokritosti uvoza z izvozom in večje zunanje zadolženosti. Kljub divergenci v letu 2000 je Slovenija po tem kriteriju še vedno med boljšimi CEE državami. Tudi v prihodnjih letih se pričakuje apreciacija tolarja, zato bo cenovna konvergenca končana prej, kot v ostalih primerjanih državah.

Slovenija ima po pariteti kupne moči 73 odstotkov, po tržnem deviznem tečaju pa 45 odstotkov povprečja bruto domačega proizvoda EU, kar je največ med vsemi CEE državami. Je tudi ena iz med redkih CEE držav, kjer je dohodek v vseh obravnavanih letih rasel. Povprečna stopnja rasti od leta 1996 do leta 2001 je bila 4.1 odstotka in je za 1.8 odstotne točke večja kot v EU. S takšno razliko v stopnjah rasti bi, upoštevajoč dohodka po pariteti kupne moči v letu 2000, dosegli povprečje EU čez 17 let in takrat bo dohodkovna konvergenca tudi končana. 17 let je daleč najkrajše obdobje dohitevanja med vsemi primerjanimi državami.

V letu 2000 se je stopnja rasti bruto domačega proizvoda v Sloveniji malo, v letu 2001 pa opazno zmanjšala (na 3.0 odstotke), vendar je bila še vedno večja kot v EU, medtem ko naj bi se leta 2002 povečala na 3.3 odstotke (Ekonomsko Ogledalo 3/2002). Zmanjšanje stopnje rasti v letu 2000 je bilo predvsem posledica zmanjšanega domačega povpraševanja, tako da se je rast generirala samo še z izvozom (Regular report on Slovenia's progress towards accession, 2001, str. 26).

Leta 2001 se je gospodarska rast upočasnila za 1.6 odstotne točke, kar je predvsem posledica realnega padca investicij v osnovna sredstva in manjšega neto prispevka menjave s tujino. Upočasnila se je rast državne potrošnje, medtem ko se je rast zasebne potrošnje okrepila. Tudi sprememba zalog je povzročila znižanje gospodarske rasti in to kar za 0.6 odstotne točke. V letu 2002 se bo gospodarska rast spet povečala (Ekonomsko Ogledalo 3/2002), kar bo še pospešilo dohodkovno konvergenco.

Nominalna in realna konvergenca v Sloveniji, razen v nekaterih izjemih, dobro napredujeta. Probleme povzroča predvsem inflacija, ki bi se naj v letu 2002 precej znižala, pri realni konvergenci pa Slovenija nima večjih težav. Res pa je, da je imela med vsemi CEE državami tudi najboljše izhodišče za razvoj, zato bosta obe konvergenci med vsemi primerjanimi državami najhitreje končani, kar Slovenijo povsem upravičeno uvršča v prvi krog širitve EU.

4.0. MEDSEBOJNA PRIMERJAVA

V tem poglavju bom medsebojno in z EU primerjal CEE države. Kjer so podatki na voljo, bom primerjal stanja v letu 2001, drugod pa za leto 2000. Najprej bom države primerjal pri posameznih dejavnikih nominalne konvergenca, ker se pričakuje, da bodo države najprej končale nominalno konvergenco (Lavrač, 2001, str. 13) in potem še pri realni konvergenci. Na koncu bom podal še končno oceno CEE držav.

4.1. NOMINALNA KONVERGENCA

Stanje nominalne konvergence v posameznih CEE državah je predstavljeno s pomočjo maastrihtskih kriterijev. V posameznih tabelah bom predstavil stanje pri pomembnejših spremenljivkah na koncu obdobja. V tabelah so države razporejene po velikosti spremenljivk.

4.1.1. Inflacijski kriterij

Stanje pro inflacijski konvergenca je predstavljeno v tabeli 16. Vidi se, da v letu 2001 še nobena država ni dosegla cilja. Najbližje meji je bila Češka, ki je leta 1999 že izpolnjevala maastrihtski kriterij, v naslednjih dveh letih pa se je inflacija zelo povečala in Češko oddaljila od izpolnitve kriterija. Razen Češke, ni v posameznem letu v obravnavanem obdobju kriterija izpolnjevala nobena CEE država.

Tabela 16: Inflacija v CEE¹ državah in EU v letu 2001

Država	EU	meja	CZ	POL	HUN	SLO	BUL	SVK	ROM
Inflacija	2.6%	3.6%	4.7%	5.5%	6.6%	8.4%	8.5%	8.7%	30.3%

¹ BUL=Bolgarija, CZ=Češka, HUN=Madžarska, POL=Poljska, ROM=Romunija, SVK=Slovaška, SLO=Slovenija.

Vir: Tretje poglavje.

Slovenija ni bila v nobenem letu blizu izpolnitve inflacijskega kriterija. V letu 2001 je bila celo med slabšimi državami in edina država, ki je res zaostajala za nami, je bila Romunija, ki je bila tu najslabša. V letu 2002 Slovenija pričakuje, tako kot ostale CEE države, malo nižjo inflacijo, kar jo bo mogoče zavihtelo po lestvici navzgor. Zato se bo morala v prihodnosti bolj potruditi, da bo vsaj v zgornji polovici, če že ne na vrhu lestvice izpolnjevanja tega kriterija.

V letu 2001 je bila inflacija v vseh državah (razen v Romuniji) enomestna, kar ni slab rezultat, problem je, da se je v zadnjih dveh letih inflacija v vseh državah (razen v Romuniji) povečala. Glavna dejavnika povečevanja stopnje inflacije sta bila fiskalni deficit in povečevanje cen naftnih derivatov. Égert pa meni, da je inflacijo poleg ostalih dejavnikov za 0 do 3.8 odstotne točke⁸, ob upoštevanju Nemčije kot primerjalne države, povečeval tudi Balassa-Samuelsonov učinek (Égert, 2001, str. 20-21).

⁸ Odvisno od države, preučeval je Češko, Madžarsko, Poljsko, Slovaško in Slovenijo.

V letu 2002 pričakujejo v vseh državah nižjo inflacijo, predvsem zaradi umiritve rasti fiskalnega deficita in cen naftnih derivatov. Vendar se bo stopnja inflacije verjetno znižala tudi v EU, tako da se vseeno lahko zgodi, da bo kakšna država bolj oddaljena od izpolnitve kriterija, kot je bila v letu 2001. Zato bo trajalo še nekaj let, preden bodo vsaj nekatere države končale inflacijsko konvergenco.

4.1.2. Fiskalni kriterij

Proračunski primanjkljaj v državah CEE in EU v letu 2000 je prikazan v tabeli 17. Po tem kriteriju ni bila nobena država boljša od držav EU, vendar sta dve državi vseeno uspeli izpolniti maastrichtski fiskalni kriterij in to sta bili Slovenija in Bolgarija, najslabša pa je bila Slovaška.

Tabela 17: Proračunski primanjkljaj v odstotkih glede na BDP v letu 2000

Država	meja	EU	BUL	SLO	HUN	POL	ROM	CZ	SVK
Primanjkljaj	3	0.3	0.7	1.4	3.1	3.5	3.8	4.2	6.7

Vir: Tretje poglavje.

V večini držav sta bila glavna krivca za visok proračunski primanjkljaj socialna in zdravstvena blagajna, ki ju bodo morali v prihodnosti reformirati, kar bo pospešilo konvergenco. Problem v zvezi s tem je, da neodgovorna fiskalna politika vpliva na raven cen, ne glede na režim deviznega tečaja (Järvinen, 2001, str. 24).

Pri javnem dolgu se je v nasprotju z rezultati pri proračunskem primanjkljaju, najslabše odrezala Bolgarija, najboljše pa Češka in Romunija, kar je prikazano v tabeli 18. Vse države razen Bolgarije so bile v okviru maastrichtskega kriterija ter boljše od EU. Tudi v Bolgariji se je javni dolg vseskozi hitreje zmanjševal kot v EU, tako da je na dobri poti k izpolnitvi tega fiskalnega kriterija.

Tabela 18: Javni dolg v odstotkih glede na BDP v letu 2000

Država	CZ	ROM	SLO	SVK	POL	HUN	meja	EU	BUL
Javni dolg	17.3	22.9	25.8	32.4	40.9	55.7	60	69.6	76.9

Vir: Tretje poglavje.

Slovenija se je pri obeh oblikah fiskalnega konvergenčnega kriterija uvrstila med boljše države. Žal pa v letu 2002 pričakuje povečanje proračunskega primanjkljaja na 2.6

odstotka (Ekonomsko Ogledalo 3/2002), kar bi lahko pokvarilo njeno uvrstitev. Edina dobra stvar pri tem je, da bo deficit še vedno v okviru maastrichtskega kriterija.

4.1.3. Obrestni kriterij

Obrestne mere v CEE državah v letu 2000 so prikazane v tabeli 19. Maastrichtskemu kriteriju ustrezajo samo obrestne mere v Bolgariji in na Češkem, vendar so realno negativne zaradi višje inflacije. Ker bodo v prihodnosti verjetno realno pozitivne, lahko pričakujemo, da ne bodo več ustrezale konvergenčnemu kriteriju. Glavni vzrok za visoke obrestne mere je visoka inflacija, tako da ko bo stopnja inflacije bližje evropski, bodo nižje tudi obrestne mere.

Tabela 19: Obrestne mere v letu 2000

Država	BUL	CZ	EU	meja	SVK	HUN	SLO	POL	ROM
Obrestna mera	3.2	4.4	4.4	5.7	8.9	9.2	9.8	13.5	32.9

Vir: Tretje poglavje.

V celoti gledano, so obrestne mere v Sloveniji nekje na povprečju CEE držav, če pa primerjamo samo realno pozitivne obrestne mere⁹, je Slovenija na drugem mestu. Vendar ker ima višjo inflacijo kot Češka, bo imela tudi v prihodnosti višje obrestne mere. Glavni vzrok za visoke obrestne mere v Sloveniji je, tako kot v ostalih CEE državah, visoka stopnja rasti cen.

4.1.4. Tečajni kriterij

Tečajni kriterij ponazarja, kako bi bilo, če bi bile CEE države v ERM 2 sistemu. Devizno tečajno konvergenco sem obravnaval s pomočjo nihanj tečajev. Podatki za tečaj predstavljajo povprečje za posamezno leto. Izraženi so kot število domačih denarnih enot za en euro oziroma ecu pred letom 1999. Za kritično vrednost sem vzel aritmetično sredino celotnega obdobja in jo primerjal z vrednostjo v zadnjem letu. Izračunal sem, za koliko odstotkov podatek iz zadnjega obdobja odstopa od povprečja. Manjši kot je bil odstotek odstopanja, bolj je kandidatka napredovala pri nominalni devizno tečajni konvergenци. Takšna metoda sicer ni čisto v skladu z ERM kriterijem, vendar ker nobena od držav kandidatk ni v ERM sistemu, nisem vedel, kako bi določil mejne ter največje in najmanjše vrednosti, zato sem vse skupaj malo poenostavil.

⁹ V Bolgariji, v Romuniji in na Češkem so realno negativne.

V tabeli 20 so prikazana nihanja deviznih tečajev valut CEE držav proti Euru v letu 2001. V zvezi s tem se postavlja vprašanje smiselnosti prosto drsečih deviznih tečajev, saj bodo morale pred vstopom v monetarno unijo vse države vezati svoje valute na Euro (Lavrač, 2002, str. 5).

Tabela 20: Nihanja deviznih tečajev v odstotkih v letu 2001

Država	ERM 2	BUL	CZ	POL	SVK	HUN	SLO	ROM
Nihanje	+/- 15	0.11	-3.9	-4.1	5.37	8.1	12.4	85.2

Vir: Tretje poglavje in lastni izračuni.

Z vidika doseganja realne devizno tečajne konvergence, bi morale države kandidatke zasledovati takšno politiko deviznega tečaja, ki dopušča ravnotežno apreciacijo deviznega tečaja v skladu z Balassa-Samuelsonovim učinkom in odpravlja težnje po apreciaciji zaradi nestabilnih kapitalskih pritokov.

Tudi pri tem kriteriju se Slovenija ni izkazala, saj je bila boljša samo od Romunije. Rezultat je predvsem posledica visoke stopnje inflacije in povečanja zunanje zadolženosti. Dobro pri tem je samo to, da se tečaj ni spreminjal bolj, kot je dovoljeno v maastrichtskem konvergenčnem kriteriju.

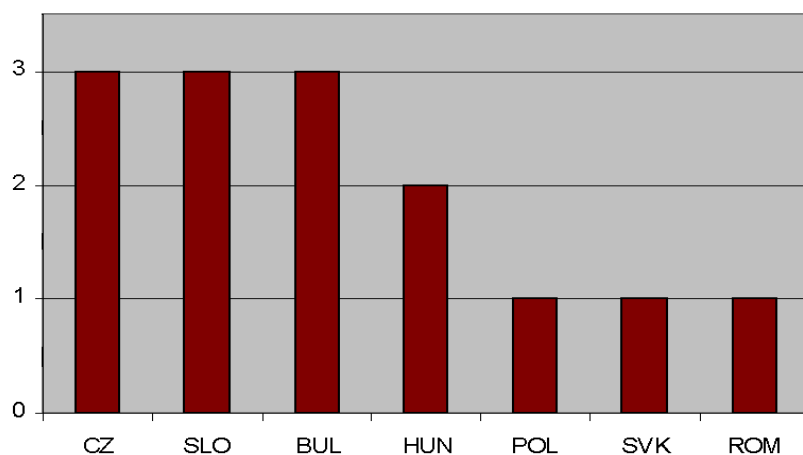
V vseh državah, razen v Romuniji, je bil tečaj v mejah, ki jih določa ERM 2 kriterij, čeprav še nobena država ni vstopila vanj, saj bo vstop mogoč šele po vstopu v EU (Lavrač, 2002, str. 7). To je kriterij, ki ga izpolnjuje največ držav. Dober rezultat je predvsem posledica velikega pokritja uvoza blaga in storitev z njunim izvozom ter uvoza kapitala. Uvrstitev Bolgarije na prvo mesto pa je posledica uvedbe valutnega odbora.

4.1.5. Povzetek

Iz slike 2 se vidi, da nominalna konvergenca še v nobeni CEE državi ni v celoti končana. Največji problem je visoka stopnja inflacije in z njo povezane obrestne mere, saj je oboje v večini držav daleč od maastrichtske meje. Boljše rezultate so države dosegle pri fiskalni konvergenci, ki je v večini držav vsaj pri eni komponenti v mejah kriterija, najboljše pa so pri devizno tečajni konvergenci, ki jo izpolnjujejo vse razen Romunije.

Gledano po državah, je najslabša Romunija, ki izpolnjuje samo en kriterij od petih, najboljša pa Češka, ki izpolnjuje tri kriterije, ter je pri četrtem zelo blizu in najboljša. Slovenija je s tremi izpolnjenimi kriteriji uvrščena na drugo mesto in je tako med boljšimi CEE državami. Problem pri Sloveniji je, da je tam, kjer ne izpolnjuje kriterija, tudi zelo oddaljena od njegove izpolnitve.

Slika 2: Število izpolnjenih maastrichtskih kriterijev po državah

Vir: Tretje poglavje.

Najbolj presenetljiva je uvrstitev Bolgarije, ki prav tako zaseda drugo mesto. Vzrok za to se skriva v negativnih realnih obrestnih merah in v valutnem odboru, ki zahteva nespremenljiv devizni tečaj. Zato je možno, da se Bolgarija ne razvija v skladu z rekom, ki pravi, da morajo biti maastrichtski kriteriji izpolnjeni v zdravem gospodarstvu (Lavrač, 2002, str. 12), kar postavlja pod vprašaj njeno uvrstitev na drugo mesto. Na zadnjem mestu so tri države, ki so izpolnile vsaka samo po en maastrichtski konvergenčni kriterij.

4.2 REALNA KONVERGENCA

Procese realne konvergence sem ocenjeval s procesi cenovne in dohodkovne konvergence. Po pričakovanju se je najvišje uvrstila Slovenija, katere cenovna konvergenca najhitreje napreduje, najboljša pa je tudi pri dohodkovni konvergenci, saj dosega bruto domači proizvod na prebivalca¹⁰ po PKM metodi tri četrtine EU povprečja. Vzrok za to je poleg neprekinjene rasti v obravnavanem obdobju tudi dobro izhodišče, saj je imela že na začetku tranzicije najvišji dohodek. Najslabše sta se vrstili Bolgarija in Romunija, ki sta po PKM metodi dosegli komaj četrtino EU povprečja. Vzroka za to sta bila predvsem negativna rast v delu proučevanega obdobja in slabo izhodišče.

4.2.1. Cenovna konvergenca

V tabeli 21 je prikazana cenovna konvergenca, merjena z deležem PKM deviznega tečaja v tržnem deviznem tečaju. V tranzicijskih državah¹¹ naj bi na podlagi Balassa-Samuelsonovega učinka od leta 1996 do 2000 prišlo v povprečju do 3 odstotne letne

¹⁰ Z njim sem izrazil spremenljivki dohodek in plače.

¹¹ V raziskavo so bile vključene Češka, Madžarska, Poljska, Romunija, Estonija, Latvija, Litva, Slovenija in Rusija.

apreciacije realnih devizni tečajev (Halpern, Wyplosz, 2001, str. 15) in polovico od tega naj bi povzročil proces dohitevanja (Buiters, Grafe, 2002, str. 40). Pri tem morajo države paziti, da ne pride do večje apreciacije, kot je bilo zmanjšanje razlike v produktivnosti, saj bi to pomenilo izgubo mednarodne konkurenčnosti.

Tabela 21: Cenovna konvergenca v letu 2000

Država	SLO	POL	HUN	CZ	SVK	ROM	BUL
tečajna razlika	60.9	50.6	41.9	40.0	36.1	29.9	29.6

Vir: Tretje poglavje.

Cenovna konvergenca je v obravnavanem obdobju prišla najdlje v Sloveniji, kjer je tržni tečaj znašal 61 odstotkov paritetnega, vendar je v zadnjih letih nazadovala, predvsem zaradi velike deprecijacije tolarja. Najslabši sta spet Romunija in Bolgarija, kjer se je konvergenca ustavila na 30 odstotkih. Glavna vzroka za to sta v obeh državah enaka, to sta slabi izhodišči in počasna gospodarska rast, v Bolgariji pa še valutni odbor. Po drugi strani pa je Romunija država, v kateri je cenovna konvergenca najhitreje napredovala.

Težko je natančno oceniti, v koliko letih bo proces cenovne konvergence končan, saj so države omejene tudi z stopnjo inflacije. Problem je, da pri boljših državah konvergenca zelo počasi napreduje, pri slabših pa je malo hitrejša, vendar je še vedno na zelo nizkem nivoju. Če se bo tako nadaljevalo, bo konvergenca trajala še nekaj let, kar lahko upočasnijo vstop držav v unijo.

4.2.2. Dohodkovna konvergenca

Tabela 22 prikazuje dohodkovno konvergenco CEE držav v letu 2000. Povprečni dohodek¹² CEE držav je znašal 41 odstotkov povprečja EU, kar pomeni da ostaja precej prostora za Balassa-Samuelsonov učinek na devizne tečaje (Rant, 2002, str. 25).

Tabela 22: Dohodkovna konvergenca v letu 2000

Država	EU	SLO	CZ	HUN	SVK	CEE	POL	ROM	BUL
Delež ¹	100	73.6	61.7	53.4	49.3	40.6	39.7	27.4	24.7

¹Koliko odstotkov EU povprečja predstavlja bruto domači proizvod na prebivalca po PKM metodi.

Vir: Tretje poglavje.

¹² Za ponder sem uporabil število prebivalcev po državah pri BDP p. c. in BDP po državah pri izračunu povprečne stopnje rasti, oba BDP-ja sta po PKM.

Ena država (SLO) je veliko boljše od povprečja, tri so malo boljše (CZ, HUN, SVK), ena je povprečna (POL) in dve (ROM, BUL) veliko slabši. Problem nekaterih držav (BUL, CZ, ROM) je, da so imele v posameznih letih proučevanega obdobja negativne stopnje rasti, vendar se je rast v zadnjih letih izboljšala, tako do so postale stopnje rasti pozitivne. Ob upoštevanju povprečja zadnjih neprekinjenih pozitivnih stopenj rasti¹³, ki jih prikazuje tabela 23, je bila povprečna rast v vseh državah večja kot v EU. Največja stopnja rasti je bila na Poljskem in v Sloveniji, najnižja pa na Češkem in v Romuniji.

Tabela 23: Stopnje rasti dohodka

Država	POL	SLO	BUL	HUN	CEE	SVK	CZ	ROM	EU
Pozitivna rast	4.5	4.1	4.1	4.0	3.9	3.9	3.2	3.2	2.3

Vir: Tretje poglavje.

V tabeli 24 so izračuni, v koliko letih bo posamezna država dosegla enak dohodek kot je v EU, pri čemer so upoštevane samo pozitivne stopnje rasti. To se bo najprej zgodilo v Sloveniji in sicer v 17 letih ter najkasneje v Romuniji, v 130 letih. V povprečju bodo CEE države dohitele EU v 57 letih, kar je predvsem posledica slabega položaja Bolgarije in Romunije. To nam pove, da razen v Sloveniji, dohodkovna konvergenca še zelo dolgo ne bo končana, nekateri celo menijo, da se sploh ne bo končala (Lavrač, 2001, str. 13).

Tabela 24: Leta dohitevanja

Država	SLO	HUN	POL	SVK	CZ	CEEC	BUL	ROM
Leta	17	37	42	45	54	57	78	130

Vir: Tretje poglavje.

V celoti gledano, je pri realni konvergenci Slovenija daleč najboljša med vsemi CEE državami. Na drugo mesto sta se skupaj uvrstili Češka in Madžarska, zadnji pa sta tako kot vedno, Bolgarija in Romunija. Takšno stanje po državah je predvsem posledica pred tranzicijskega položaja in poteka institucionalnih sprememb. Zato, razen v Sloveniji, realna konvergenca še dolgo ne bo končana, če se bo nadaljevala z dosedanjo hitrostjo.

¹³Povprečna stopnja rasti v odstotkih od leta 1996 do leta 2001; v Bolgariji od 1998, na Češkem in v Romuniji samo v letih 2000 in 2001, ker je bila pred tem negativna.

4.3. INSTITUCIONALNA KONVERGENCA

Za prikaz poteka institucionalne konvergenca je uporabljen indeks institucionalne kvalitete (IIK), ki ga je za IMF razvila Beatrice Weder. Sestavljen je iz ocen, dobljenih na osnovi razvitosti demokracije in trga, učinkovitosti vlade ter razvoja in spoštovanja zakonov. Vsaka izmed postavk ima oceno med +5 in -5. (World Economic Outlook, 10/2000, str. 136). Negativna vrednost pri posamezni postavki pomeni, da je stanje zelo slabo, +5 je najboljša možna ocena, medtem ko je skupni indeks vsota posameznih. Vrednost indeksa je lahko med -25 in +25, povprečna vrednost v razvitih državah pa je 12.6. Vrednosti IIK za posamezne države so predstavljene v tabeli 25.

Tabela 25: Indeks institucionalne kvalitete

država	razviti	HUN	SLO	POL	CZ	SVK	BUL	ROM
vrednost	12.6	8.7	8.5	7.0	6.8	2.8	0.1	-0.8

Vir: World Economic Outlook 12/2000, str. 136.

Vrednosti indeksa v posameznih državah nam povedo, da institucionalna konvergenca v nobeni državi kandidatki še ni končana in da v nekaterih še zelo dolgo ne bo. V slabših dveh državah (BUL, ROM), ki sta tudi kandidatki za vstop v EU, je indeks institucionalne kvalitete okoli nič in v srednji (SVK) malo nad nič, kar je slabo. V drugi polovici držav (CZ, HUN, POL, SLO) pa je soliden, vendar še vedno opazno nižji od povprečja v razvitih državah. Počasnost institucionalne konvergenca se močno odraža na poteku dohodkovne konvergenca. Uvrstitev držav na dohodkovni lestvici je namreč skoraj identična tisti na institucionalni, kar pomeni, da je potek institucionalne konvergenca zelo pomemben za gospodarsko rast in razvoj.

5. SKLEP

Na osnovi prikazanih podatkov in njihovega analiziranja sem v diplomski nalogi prišel do ugotovitve, da konvergenca v CEE državah napreduje v povprečju zelo počasi. V obravnavanem obdobju se je stanje v nekaterih državah minimalno izboljšalo, na nekaterih področjih pa je prišlo celo do poslabšaja oziroma natančneje povedano, razlike med CEE državami in EU so se še povečale. Stanje v posameznih državah je različno, nikjer pa konvergenca še ni končana. Če izvzamemo medsebojni vpliv konvergenčnih procesov, sta imela največji vpliv na potek konvergenčnih procesov gospodarski položaj držav pred tranzicijo in odprtost držav.

Končno stanje po državah v letu 2000 oziroma 2001 je zelo različno. Kot celota se CEE države niso preveč izkazale, saj je konvergenčni proces v povprečju nekje na polovici. Če vzamemo za primer dohodkovno konvergenco, ki je najbolj na očeh javnosti, bodo CEE države v povprečju dosegle evropski bruto domači proizvod na prebivalca šele čez 57 let. Zato lahko upravičeno sklepamo, da konvergenca še dolgo ne bo končana. V celoti gledano, so države dosegle najboljše rezultate pri nominalni konvergenci, kjer so vse dosegle zadovoljive rezultate, medtem ko so se pri realni in institucionalni konvergenci odrezale bolj slabo.

Gledano po državah je bilo končno stanje najboljše v Sloveniji, ki je bila najboljša pri realni konvergenci in drugouvrščena pri nominalni konvergenci. Na drugo mesto sta se uvrstili Češka in Madžarska, za njima sta bili Poljska in Slovaška, ki sta bili v celoti gledano nekje na povprečju. V celoti gledano sta bili najslabši Bolgarija in Romunija, ki sta bili na zadnjih mestih tudi pri skoraj vseh posameznih oblikah konvergenca, tako da povsem upravičeno nista uvrščeni v prvi krog širitve EU.

To pomeni, da so bile leta 2001 za vstop v EU od CEE držav pogojno pripravljene samo Češka, Madžarska in Slovenija, če jim spregledamo nekaj slabosti. Ostale države niso bile pripravljene za vstop in nekatere izmed njih (Bolgarija in Romunija) še dolgo ne bodo, ker ne bi bile sposobne normalno funkcionirati v EU. Do zaostajanja posameznih držav na določenih področjih je prišlo zaradi prepletanja konvergenca, ki se vidi v naslednji povezavi: procesi institucionalne konvergenca pospešujejo realno konvergenca, procesi realne konvergenca pa nominalno. Zaradi tega bodo morale CEE države najprej dokončati institucionalne reforme, šele potem bodo na njihovi osnovi hitreje stekle tudi tržne in gospodarske reforme. Samo na ta način bo vse skupaj omogočilo hitrejšo nominalno in realno konvergenca, ki bo tako lahko končana prej, kot pa je razvidno iz sedanjih izračunov.

6. LITERATURA

1. Bole Velimir: Disinflation and Labor Market Distortion: Lesson from Slovenia. Arnes.
[URL: <http://www2.arnes.si/~ljeipf/wp02.pdf>], 16. 3 .2002.
2. Buitter Willem H., Grafe Clemens: Anchor, Float or Abandon Ship: Exchange Rate Regimes for the Accession Countries. National Bureau of Economic Research.
[URL: <http://www.nber.org/~wbuitter/euro.pdf>], 12. 1. 2002.
3. Burda Michael, Wyplosz Charles; Macroeconomics, a European Text. 2nd Edition, New York: Oxford University Press, 1997. 613 str.
4. Drabek Zdenek, Griffith-Jones Stephany: managing Capital Flows in Transition Economies with a Case Study of Central and Eastern Europe. World Trade Organization – Economic Research and Analysis Division.
[URL: http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/pera9804.doc], February 1998.
5. Égert Balász: Estimating the Impact of the Balassa-Samuelson Effect on Inflation during the Transition: Does It Matter in The Run-UP to EMU? The Case of Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia.
[URL: <http://seminar2001.bg.univ.gda.pl/papers/Egert.pdf>], June 2001.
6. Halpern László, Wyplosz Charles: Economic Transformation and Real Exchange Rates in the 2000s: The Balassa-Samuelson Connection. Geneva: United Nations-Economic Commission for Europe, 2001. 15 str.
7. Järvinen Marketa: Exchange Rate Regimes and Nominal Convergence in the CEECs [URL: http://www.valt.helsinki.fi/staff/herkia/kava/Seminnarit/macro2_jarvinen.pdf], 17. November 1991.
8. Jazbec Boštjan: Ballasa-Samuelson Effect in Transition Economies, The Case of Slovenia. Ljubljana: Faculty of Economics, 2002. 28 str.
9. Lavrač Vladimir: Exchange rate regimes of Central and Eastern European EU candidate countries on their way to EMU.
[URL: <http://www.icegec.org/Publications/ocassional/papers/wp7.pdf>], January 2002.
10. Rant Vasja: Devizni tečajji v državah kandidatkah do vključitve v EMU. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska Fakulteta, 2002. 57 str.
11. Szápary György: Transition Countries' Choice of Exchange Rate Regime in the Run – Up to EMU Membership. Finance & Development, Washington, 2001, June, str. 26-29.

7. VIRI

1. Bulgarian Central Bank Monthly Report, 1/2002.
[URL: <http://www.bnb.bg/bnb/home.nsf/fsWebIndex?OpenFrameset>], 28. 4. 2002.

2. Češka Centralna Banka.
[URL: http://www.czso.cz/cz/cisla/7/mmf/cnb_cpi.xls], 25. 4. 2002.
[URL: <http://www.cnb.cz/en/index.html>], 25. 4. 2002.
3. Češki Statistični Urad.
[URL: <http://www.czso.cz/cz/cisla/5/hdpri/hdp1c4.pdf>], 25. 4. 2002.
4. Članek o Maastrichtskih kriterijih.
[<http://www.geocities.com/TimesSquare/1848/eu.html>], 25. 5. 2002.
5. Ekonomsko Ogledalo, 3/2002, UMAR.
[URL: <http://www.gov.si/zmar/arhiv/og0302/eos10302.html>], 25. 4. 2002.
6. Hungarian Central Bank Monthly Report, 3/2002.
[URL: <http://www.mnb.hu/index-a.htm>], 20. 4. 2002.
7. Izjava za tisk IMF predstavništva v Romuniji, 3/2002.
[URL: http://www.bnro.ro/def_en.htm], 22. 4. 2002.
8. Jesensko poročilo 2001, UMAR.
[URL: <http://www.sigov.si/zmar/publicis/analiza/jesen01/jeskazal.html>], 25. 4. 2002.
9. Poljska Centralna Banka.
[URL: <http://www.nbp.pl/en/statistics/index.html>], 22. 4. 2002.
10. Regular report on Bulgaria's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/bu_en.pdf], 25. 3. 2002.
11. Regular report on Czech's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/cz_en.pdf], 25. 3. 2002.
12. Regular report on Hungaria's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/hu_en.pdf], 25. 3. 2002.
13. Regular report on Poland's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/pl_en.pdf], 25. 3. 2002.
14. Regular report on Romania's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/ro_en.pdf], 25. 3. 2002.
15. Regular report on Slovakia's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/sk_en.pdf], 25. 3. 2002.
16. Regular report on Slovenia's progres towards accession, 2001, evropska komisija.
[URL: http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2001/si_en.pdf], 25. 3. 2002.
17. Romunska Centralna Banka, mesečno poročilo, 1/2002.
[URL: http://www.bnro.ro/def_en.htm], 22. 4. 2002.
18. Slovaška Centralna Banka [URL: <http://www.nbs.sk/INDEXA.HTM>], 22. 4. 2002.
19. Slovaški Statistični Urad.
[URL: <http://www.statistics.sk/webdata/english/tab/cop/cop02b.htm#IN 2001>],
22. 4. 2002.
20. World Economic Outlook, 10/2000, IMF.
[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2000/02/pdf/chapter3.pdf>],
15. 4. 2002.
[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2000/02/pdf/chapter4.pdf>],

15. 4. 2002.

[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2000/02/pdf/append.pdf>],

15. 4. 2002.

21. World Economic Outlook, 4/2002, IMF.

[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2002/01/pdf/chapter1.pdf>],

12. 5. 2002.